

"Yazılarım içinde Zerdüş'tün ayrı bir yeri vardır. Onunla insanlığa şimdiye dek verilen en büyük armağanı sundum. Bin yılları aşan sesiyle Zerdüş yazılmış en yüce kitap, gerçekten yüksekler kitabı olduğu gibi insan denen olguyu uçurumlar boyu aşağısında bırakmıştır. Hem de kitapların en derini, doğrunun en derin hazinelerinden doğmuş olanıdır. Bir tükenmez kuyudur, içine daldırılan kova ancak altın dolu, iyilik dolu, olarak çıkar"

Nietzsche

Uyarı

Antik Yunan'da felsefe, doğanın akılla anlaşılabilir bir düzen sergilediği, doğal olayların yine doğal nedenlerle açıklanabileceği, felsefi araştırma ve açıklama için insan aklının yeterli olduğu inancıyla başlamıştır. Yunanistan'dan önceki düşünce faaliyetleri felsefeden çok felsefe öncesi düşünceler olarak sınıflanabilir.

İran'da Felsefe

İran felsefesinde etkili olan en önemli inanış Zerdüş'tü dini olmuştur. Evreni iyilik ilkesi Ahuramazda (Hürmüz) ile kötülük ilkesi Ehrimen yaratmıştır. İran inancına göre hayat, bu iki ilkenin savaşından ibarettir. İyilik ve kötülük arasındaki savaş uzun sürecektir. En sonunda iyilik üstün gelecek dünya huzura kavuşacaktır. İyilik ve kötülük arasında verilen mücadelenin hayatımızı anlamlandıran en önemli şey olduğunu söyleyen Zerdüş'tü, demek ki Aziz Augustinus'tan tam bin yıl önce kötülük problemi üzerinde kafa yormuştur.

Çin'de Felsefe

Çin inançlarına göre insanların yaşamlarında etkili olan bir takım ruhlar vardır. Bunların en önemlisi "Atalara tapma"dır. Atalar ruhunun, ölmez, kutsal, yüce değerlerin yeri olduğuna inanırlar.

Çinliler, Türklerden aldıkları Gök inançlarıyla bu inançlarını birleştirmişlerdir. Bundan dolayı Çinliler gök ile yer arasında bir uyumun olduğunu kabul etmişlerdir. Gökyüzündeki uyumun yeryüzünde de olduğunu ve bunu kanunların sağladığını söylerler. Toplumda kanunların getirdiği dirlik, düzenlik, insanda doğru işleyen akıl, iyi ve güzel davranışlar, sağlığın ilkeleri Çinlilere göre Gök'ten gelir.

Çinlilerin Gök inancı da daha sonra "Tao" öğretisi ile biçim değiştirmiştir. Buna göre Tao, her şeyin temelidir. Tao'ya ulaşan kimse huzura kavuşur ve bütün güçlükleri yener. Bu inanışa göre, iyi ahlak "insanları sevmek"tir, bilgi ise "insanı tanımak"tır.

Felsefe'nin Doğuşunda Başka Uygarlıkların Etkisi

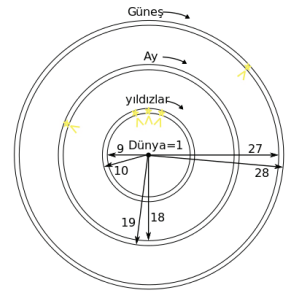
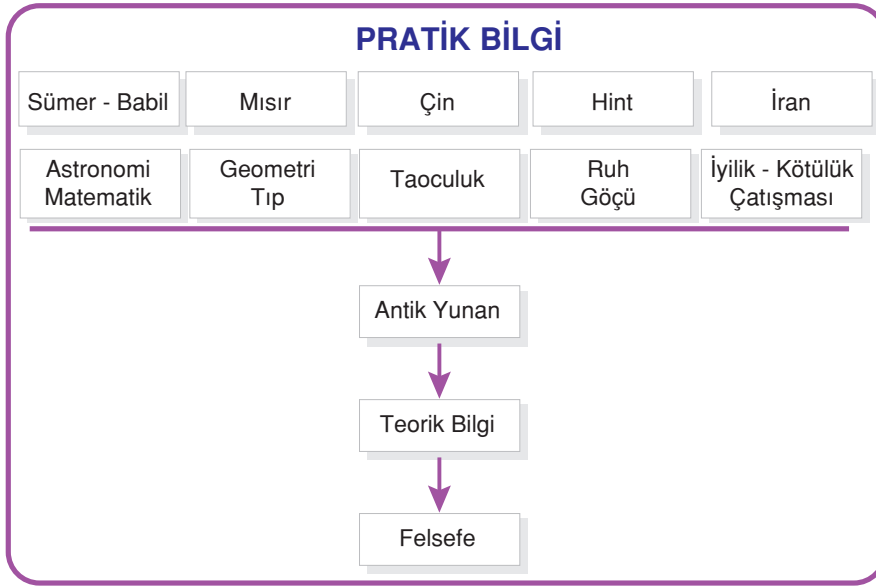
Felsefe'nin, Antik Yunan'da ortaya çıkması tesadüf değildir. Çünkü Antik Yunan hem doğudan karadan gelen kervan ve ticaret yollarının sonunda bulunmaktaydı hem de deniz ticaretinin merkezi konumundaydı. Bu nedenle felsefe Batı Anadolu'nun zengin liman kentlerinde başlamıştı. Hem kara hem deniz ticareti ile birtakım mallar alarak ihtiyaçlarını karşılayan Antik Yunanlı, bunun yanında ticaret sayesinde yeni fikirler, buluşlar da edinmekteydi. Bazen de bu gün filozof dediğimiz kişiler Doğu'ya seyahat edip bu fikir ve buluşları yerinde öğrenmekteydi.

İlk filozof olarak kabul edilen Thales'in Mısır'a gittiği ve oradan geometri bilimini ilk kez Antik Yunan'a getirdiği kabul edilir. Ayrıca Thales'in Mısır piramitlerinin yüksekliğini ölçtüğü hatta piramitlere dayanarak ünlü Thales teoremini ortaya koyduğuna inanılır. Yine Thales, matematik ve astronomi ile ilgili bilgilerini Mısır ve Babil'e yapmış olduğu seyahatlerinde kazanmıştır. Thales'in MÖ. 585'te meydana geldiği söylenen güneş tutulmasını önceden tahmin etmesi onun Babil'den aldığı astronomi bilgisinin sonucudur.

Aristoteles, matematik ile ilgili sanatların yeterince boş vakitleri olan Mısırlı rahipler tarafından ortaya konmuş olduğunu belirtir.

Platon, Mısır rahiplerine "Siz Yunanlılar çocuksunuz." sözünü söylettirir. Pythagoras'ın ruh göçü fikrinin temeli olarak Hint düşüncesinden etkilenmesi gösterilmektedir.

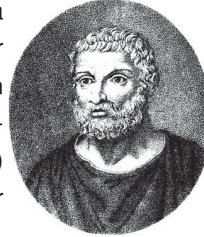
Bütün bunlar göstermektedir ki Doğu düşüncesi ile etkileşimde olan Antik Yunanlı, onlardan elde ettiği bilgi, buluş ve tekniklerin yardımıyla, dünyayı tanıma, bilme, eski fikirleri sorgulama ve yerlerine birliği, düzeni olan, akılcı bilgiler getirme konusunda elde ettikleri birikimi Doğu kültürlerine borçludur.

Anaximandros'un evren haritası

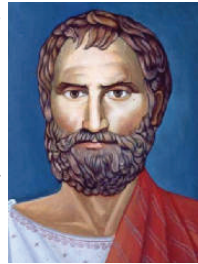
ANADOLU'DA YAŞAMIŞ ANTİK FİLOZOFLAR

Thales (MÖ. 624 - MÖ. 546): Milet okulu ya da İyonya okulunun kurucusu olan Thales, Sokrates öncesi yaşamış bir Anadolu filozofudur. Yunan dünyasının ünlü yedi bilgesinden biri kabul edilen Thales, Anadolu'nun batı sahil kısmında bulunan Milet şehrinde (günümüzde Aydın'ın Didim ilçesi civarı) dünyaya gelmiştir. Thales'in günümüze kadar ulaşan hiçbir yazılı metni bulunmamaktadır.

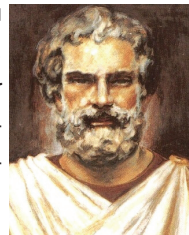

Thales, bir filozof olmanın yanısıra tüccar, devlet adamı, mühendis, matematikçi ve astronomdur. MÖ. 585 yılında meydana geldiği söylenen güneş tutulma sını önceden tahmin ettiği söylenir.

Anaximandros (MÖ. 610 - MÖ. 545): Milet okulunun ikinci filozofu ve Thales'in öğrencisi olan Anaximandros da Milet'te doğmuştur. Öğretmeni Thales gibi doğayı, mitolojik ve dinsel öğelere dayanmadan, akılcı ve objektif bir yöntemle araştırmıştır. Anaximandros, Karadeniz'e açılan gemiciler için bir dünya haritası yapmış, ayrıca gök haritası çizmiş, güneş saatini bulmuştur. Dünya'nın sanıldığı gibi bir tepsi değil de genişliği yüksekliğinin üç katı olan bir silindir şeklinde olduğu sonucuna vardığı, göklerin kutup yıldızı etrafında döndüğünü belirttiği söylenir.

Anaximenes (MÖ. 585 - MÖ. 525): Milet okulunun sonuncu filozofu Anaximenes'dir. Anaximandros'un öğrencisidir. Anaximenes, ışıkla, yıldızlarla ilgilenmiş, ilk defa sabit yıldızlarla gezegenler arasında ayırım yapmış, güneş saatinin kullanılmasında kolaylıklar sağlamıştır. Güneş ve Ay tutulmaları hakkında ilk defa doğru bir açıklama yapan da odur.

Yunan felsefe tarihçisi ve biyografi yazarı Diogenes Laertius'un bahsettiğine göre Anaximandros **gnomon** adı verilen güneş saatini ilk icat eden kişiydi

Bilgi

İnsanlardan pek hoşlanmadığı için dağlarda münzevi bir hayat yaşayan Herakleitos, ot ve sebze ile beslenmediğinden vücudu su topladı. Doktorlar bu durumun tedavi edilemez olduğunu söyleyince kendi tedavisini kendi yapmaya kalkışıp bütün vücudunu gübreye gömdü. Üzerindeki gübreyi temizleyemediği için tanınmaz halde olan Herakleitos köpekler tarafından parçalandı.

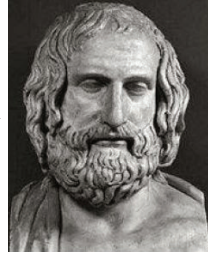
Bilgi

Kaptanın en küçük bir dalgınlığı bir gemiyi batırdığı gibi yapacağımız en küçük unutkanlık, en küçük bir dikkatsizlik de **felsefe** öğreniminde bütün ilerlemeyi yok edebilir. Öyleyse uyanık olalım. Koruyacağımız şey altın yüklü bir gemiden daha değerlidir. Bu temizlik, sözde durma, direnme, Tanrı'nın buyruklarına boyun eğme, acıdan kaygıdan, korkudan kurtulma, kısacası gerçek özgürlüktür.

Epiktetos**Diogenes**

Anaxagoras (MÖ. 498 - MÖ. 428): Doğa Felsefesi düşünürlerinden olan Anaxagoras, Klazomenai'de (İzmir - Urla yakınlarındaki bugünkü Gül Ada'sı) doğmuştur. Bu şehrin soylu ailelerinden birine mensuptur. Atina'ya yerleşmek için giden ilk filozof olduğu bilinir. MÖ. 462 yılında Atina'ya gitmiş, burada 30 yıl kalmıştır.

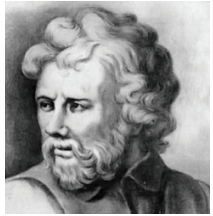
Matematik ile ilgilenen Anaxagoras bu konudaki bilgileri ile ün salmıştır. Astronomi ile de ilgilenen Anaxagoras, Ay ve Güneş tutulmalarını doğru olarak açıklamıştır. Bu açıklaması ile ikinci vatani olarak gördüğü Atina'da dinsizlikle suçlanmış ve görüşlerinden dolayı mahkemeye verilen ilk filozof olmuştur. Atina'dan Lampsakos'a (Lapseki) gitmiş, bir okul kurmuş ve öğrenciler yetiştirmiştir.

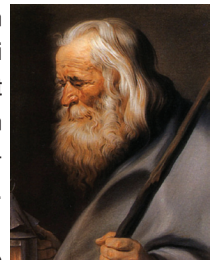
Herakleitos (MÖ. 540- MÖ. 480): Efes'te (günümüzde İzmir'in Selçuk ilçesi) doğup yetişmiş olan Herakleitos, aristokrat bir aileye mensuptur. Doğa üzerine adını verdiği bir eser yazmıştır. Bu eser üç bölümden oluşmuştur; Evren, politika ve tanrı bilim. Şiirsel bir düzyazıyla yazdığı bu eserinin sözleri çok güç anlaşılır, karanlık bir üslupla ifade edilmiştir. Bu nedenle İlkçağ'da ona "Karanlık Herakleitos" denmiştir.

Epiktetos (55 - 135): Yunan stoacı filozof olan Epiktetos, Frigya'da Hierapolis'te (günümüzde Pamukkale yakınları) bir köle olarak doğmuştur. Asıl adı bilinmediğinden Yunanca "satın alınmış adam, köle, uşak" anlamına gelen "Epiktetos" olarak adlandırılmıştır. Roma'da felsefe öğrenimi alan, kölelikten kurtulunca felsefe öğretmenliği yapan Epiktetos, Roma İmparatoru bütün filozofları kovunca Nikopolis'e gitmiş, orada stoacı görüşlerini öğretmeye başlamış, yokluk içinde burada yaşamış ve burada hayatını kaybetmiştir.

Diogenes (MÖ. 412 - MÖ. 324): Sinop'ta doğmuş, sonradan yerleştiği Korint'te ölmüştür. İyiye ulaşmak, bilge ve erdemli olmak uğruna uygarlığın her türlü ürününü reddetmiş, medeniyet içinde medeniyetten uzak yaşamıştır. Kuyumcu ve sarraf olan babasının, kalpazanlık ve paranın tahrip edilmesi suçuyla yargılanması sonucu babasıyla birlikte Atina'ya sürgün edilmiştir. Sırtında bir köpek postu ile dolaşan, bir fıçının içinde yaşadığı söylenen Diogenes, dinde olsun, davranışta olsun, giyinmede olsun geleneksel kurallara uymayı reddetmiştir. Bir isteği olup olmadığını soran Büyük İskender'e "Gölge etme, başka ihsan istemem" demiştir.

Lukianos (125 - 180): Önceleri Komagene İmparatorluğu içinde kalan, sonraları ise Roma İmparatorluğu tarafından ele geçirilerek Suriye Eyaleti'nin bir parçası olan (günümüzde Adıyaman'da Samsat kasabası) Samosota'da doğmuş, Mısır'da ölmüştür.

Heykelticilik sanatı ile kısa bir süre ilgilendikten sonra Batı Anadolu'ya gitmiş, Yunanca ve retorik konusunda ustalaşmış, düzyazı, şiir ve diyalog biçiminde 80 kadar eser vermiştir.

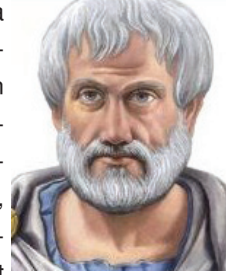

Ksenofanes (MÖ. 569 - MÖ. 477): Kolophon'lu (günümüzde İzmir ile Efes arasındaki Değirmendere) olan Ksenofanes, bir filozof olmaktan çok, din bakımından bir öğreticidir. 25 yaşındayken yaşadığı yeri bırakarak Güney İtalya'ya gelmiş, bir gezgin hayatı sürmüştür.

Daha çok halkın inandığı dinlerde, Tanrıların insanlaştırılmasına karşı çıkmış, buna karşılık kendi Tanrı inancını ortaya koymuştur.

Aristoteles (MÖ. 584 - MÖ. 322): Selanik yakınlarında doğan Aristoteles kuşkusuz, Antikçağ'ın en önde gelen filozoflarından. 19 yaşındayken Atina'ya gelmiş, Platon'un Akademi adlı okulunda öğrenim görmüştür. Akademi'de yardımcı öğretmen olarak çalıştığı dönemde yayınladığı yapıtlarıyla adını duyurmuştur. Fizik, gökbilim, ilk felsefe, zooloji, mantık, siyaset, biyoloji gibi konularda pek çok eser vermiştir. Platon'un ölümünden sonra Assos'a (günümüzde Edremit Körfezi'nde bugünkü Behramköy'ün bulunduğu yer) gitmiş, kralın yeğeni ile evlenmiştir. 343 yılında Büyük İskender'e üç yıl sürecek eğitim vermek üzere saraya davet edilmiştir. Büyük İskender'in ölümünden sonra Khalkis'e gitmiş, burada hayata veda etmiştir.

Bilgi

"Bir Tanrı vardır; bu tanrılar ve insanların en ulusudur; ne biçimi ne de düşünmesi bakımından ölümlülere benzer: bu tek Tanrı baştan aşağı işitmez, baştan aşağı düşünmez, her şeyini düşünceleriyle hiç zahmetsiz yönetir.

Ksenofanes

Kleanthes: Çanakkale Ayvacık'ta doğmuş olan filozof Zenon'un öğrencisidir. Zenon öldükten sonra onun okulunun başına geçmiştir.

ETKİNLİK - 1

Aşağıdaki ifadelerin sonuna doğru ise "D" yanlış ise "Y" harfi koyunuz.

1. Thales, Milet Okulu'nun kurucusudur.
2. Anaksimandros, doğayı ve dini mitolojik öğelere dayanarak açıklamıştır.
3. İlk dünya haritası Anaximenes tarafından çizilmiştir.
4. Anadolu'dan, Atina'ya yerleşmek için giden ilk filozof, Anaxagoras'tır.
5. Görüşlerinden dolayı ilk defa mahkemede yargılanan filozof Herakleitos'tur.
6. Herakleitos, yazılarını karanlık bir şekilde yazmış, sadece kendisini anlayanların okumasını istemiştir.
7. Epiktetos, kaderci bir anlayışı benimsemiş, her şeyin Tanrı tarafından belirlendiğini savunmuştur.
8. Ksenafones, bütün hayatını çok tanrılı bir inancı savunmaya adanmıştır.
9. Gezgin hayatı süren Ksenafones, bir filozof olmaktan çok bir din öğreticisidir.
10. Aristoteles, Akademi adlı okulun kurucusudur.

Tanım

Arkhe Yunanca bir sözcüktür. Sözcük olarak "başlangıç", "ilk olan", "ilk ilke", "ilk neden" gibi pekçok anlamı olan ilkçağ Yunan felsefesinde daha çok "tüm şeylerin varlık kaynağı, her şeyin kendisinden çıktığı değişmeyi yaratıpta kendisi değişmeyen ilk töz ya da ilke" olarak kullanılır.

Biliyor muydunuz?

Kendisini büyücü, iyileştirici, hatta Tanrı olarak tanıtır Güney İtalya'da gezen Empedokles, zamanla halkın ilgisinin ve ona olan inançlarının azaldığını fark edince, arkadaşlarını toplayarak Etna Yanardağı etrafında gezintiye çıkar. Onlara fark ettirmeden yanlarından ayrılan Empedokles ayakkabılarını dağın kenarında bırakarak Etna Yanardağı'na atlar. Böylelikle Tanrı ile bütünlüğünü ya da Tanrı olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır.

MÖ. 6 YY. - MS. 2. YY. FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ**Filozofların Arkhe (İlk Neden) Hakkındaki Düşünceleri**

Dinsel ve mitolojik düşünceden bağımsız olarak, doğayı doğaya dayanarak, akılcı bir şekilde açıklamayı amaç edinen İlkçağ Felsefesi "Arkhe Problemi" ile başlar. Yani evrendeki her şeyin kendisinden yapılmış olduğu ilk neden ya da ilk özdek sorunu ile, "Evrenin ana maddesi nedir?" sorusuna cevap arama çabalarıyla doğar.

Arkhe problemiyle ilgilenen ilk filozof Thales'tir. **THALES**, neyin gerçekten varolduğu üzerine düşünmüş, görünüş - gerçeklik, çokluk - birlik ayrımı yaparak, sürekli değişen varlıkların gerçek olamayacağı sonucuna varmıştı. Ona göre sürekli değişmelerin olduğu bu çokluğun gerisinde kalıcı olan bir varlık, bir arkhe vardır. Bu da "**SU**" dur. Su her şeyin arkhesi, ilkesi, doğası, nedeni, özüdür. Dünya, suyun üzerinde yüzer. Her şey sudan türer, suya geri döner.

ANAXİMANDROS'a göre de varlığı meydana getiren ilk madde, arkhe "**APEIRON**" (sonsuz - sınırsız olan)dur. Her zaman genç, her zaman canlı ve ezeli - ebedi olan Apeiron'dan "kopma" yoluyla sıcak ve soğuk çıkmıştır. Sıcak ve soğuk olandan, ıslak ve nemli olan meydana gelmiş, bunu ise kuru olan toprak takip etmiştir. Toprağın etrafında bulunan su Güneş'in etkisiyle buharlaşmış ve hava meydana gelmiştir.

ANAXİMENES'e göre de varlığı meydana getiren ilk ilke "**HAVA**"dır. Hava, sonsuz bir hava denizi olarak evreni kuşatır ve yer de bu hava denizinde düz bir tepsi gibi yüzer.

EMPEKOKLES'e göre de varlığın kendisinden meydana geldiği ilk ilke ya da arkhe, dört tanedir. "**TOPRAK, HAVA, SU ve ATEŞ**". Bu dört maddenin kendilerini harekete geçiren kuvvetler "sevgi" ve "nefret"tir. Sevgi çoğaltan, nefret ayıran ögedir. Evrendeki her şey bu iki kuvvetin savaşından doğmuştur.

DEMOKRİTOS'a göre de ana madde, arkhe "**ATOM**"dur. Bölünmez ve parçalanamaz olan bu atomlar, maddi yapıdadır, kendilerine etkide bulunamazlar. Biçimleri ve büyüklükleri farklı olan bu atomların renk ve sesleri yoktur. Atomlar kendiliğinden hareket ederler. Güneş'in ateş, suyun su atomlarından oluştuğu gibi canlılarda da çok hızlı ve küre şeklinde olan atomlar vardır. Yaşamı sağlayan ruhu oluşturan bu atomlardır.

ETKİNLİK - 2

Aşağıdaki soruyu cevaplayıp boş bırakılan yerleri tamamlayınız.

ARKHE NEDİR?

Thales	Anaximandros	Anaximenes	Demokritos	Empedokles
Pythagoras	Herakleitos	Anaxagoras	Zenon	Parmenides
Sayı	Ateş	Nous		Bir

Varlık Değişir

LAO TSE

Gerçeğin tüm çeşitliliğine karşılık evrende tek bir gerçeklik vardır. O da Tao'dur. Tao sonsuzdur. Sonsuza kadar değişen ve görünenin, değişmeyen ve görünmeyenin kaynağıdır. Tao'nun bir şekli yoktur, fakat eksiksizdir, bir tamdır. Tao her şeyin kaynağıdır, her yerde bulunur, ölçülmez ve kavranmaz her şey Tao'dur, Tao'dan akar Tao'ya döner. Zıtlıkların birliği olan Tao evrendeki düzeni sağlar. Nesnel dünyada ikilik yaratan karşıtlıklar **Yin** ve **Yang**'dır.

HERAKLEITOS

Varlığı meydana getiren ana madde "ateş"tir. Ateş, her şeyi yakar, yıkar, değiştirir. Evrende değişmeden kalan, durağan olan hiçbir varlık yoktur. Her şey değişir, her şey akar. **Değişmeyen tek şey değişimdir.** Bu değişimin bir yasası vardır: Logos. Logos evreni diyalektik olarak değiştirir. Her varlık diyalektik süreçte kendi karşısına dönüşür. Karşıtlıklar arasında bir savaş vardır. Savaş her şeyin babasıdır.

Varlık Değişmez

PARMENİDES

Varlık tümel, hareketsiz, değişmez, bölünmez ve maddidir. Onun üstünde de hiçbir şey yoktur. Çokluk, hareket, boş mekan ve zaman birer görüntüdür, hayaldir. Değişmeyi prensip olarak düşünmek bir şeyin önce belirli bir şey sonra da başka bir şey olduğunu kabul etmek demektir ki bu bir çatışmadır. Bir şey hem var hem yok olamaz. Değişme çelişmesiz düşünülemez dolayısıyla **değişme yoktur.**

Sokrates ve Sofistlerin Bilgi ve Ahlak Anlayışı

Sofistler: MÖ.5 YY.'da yaşamış bir grup düşünürüne verilen addır. Para karşılığı siyaset ve retorik (hitabet) dersi veren sofistler, Yunan ulusunun öğretmeni, ışığı olmuşlardır. Sofist denilince en önce akla gelen filozoflar **Protagoras** ve **Gorgias**'tır.

PROTAGORAS: Bilgilerimizi bize duyularımız sağlar. Evren, herkese kendi duyularının gösterdiği biçimde vardır. Duyular, duyulayanın o andaki durumuna bağlıdır ve ayrıca kişiden kişiye değişir. Bu nedenledir ki birine acı gelen bir şey başkasına tatlı, birine güzel gelen bir şey başkasına çirkin görüldüğünden ne kadar kişi varsa o kadar hakikat vardır. Dolayısıyla **"İnsan her şeyin ölçüsüdür, varolanların varlıklarının da, var olmayanların var olmadıklarının da"**

Bu nedenle Protagoras'a göre;

- Doğrunun ve yanlışın ölçüsü insandır.
- Ne kadar insan varsa o kadar hakikat vardır.
- Doğruluk görecelidir. (Rölatiftir)
- Evrensel hakikatler, bütün insanlar için geçerli prensipler yoktur.

GORGİAS: Varlığın, gerçekliğin bilgisine ulaşamayacağımızı savunan Gorgias, bu görüşünü ispat etmek için şu akıl yürütmeyi yapar:

- **Hiç bir şey var değildir;** eğer bir şey olsaydı, bu öncesiz ve sonsuz olurdu. Öncesiz olamaz yoksa sonsuz olurdu, sonsuz olan ise hiçbir yerde yoktur.
- **Bir şey var olsa bile biz onu bilemeyiz;** Çünkü biz bilgiyi duyularla elde ederiz. Oysa duyular yanıltıcı, duyulara dayalı algılar ise görecelidir.
- **Bilseydik de başkalarına bildiremezdik;** Çünkü bildirme dil aracılığıyla olur, fakat dilin yapısı da değişkendir.

Sıra Sende

Thales ve diğer ilk Yunan filozoflarının ana problemi, değişen varlıkta değişmeyen bir şeyin olup olmadığını araştırmaktır. Oysa, Herakleitos'a göre onlar evrendeki sürekli değişmeyi gördükleri halde değişmeyen, hep aynı kalan bir varlığı aramakla yanlış düşünmektedirler çünkü değişmez bir şey değişme içeren bir sistemin parçası olamayacaktır. Bu nedenle Herakleitos, her şeyin değiştiği değişmeyen tek şeyin "değişme yasası" olduğu sonucuna varmıştır.

Buna göre Herakleitos'un felsefesinde temel aldığı düşünce aşağıdakilerden hangisidir?

- Varlık maddesel bir yapıdadır.
- Varlık oluş ve değişimdir.
- Düşünceler öznenin dışında gerçek varlığa sahiptir.
- Varlık madde ve düşünceden oluşur.
- Hareket ve oluş yoktur.

Sıra Sende

İnsanın bilgi yetileri, yani duyuları deneyleri ve akli doğru bilgiyi elde etmede kesin olarak yetersiz olduğundan, sadece sanılarımız vardır. Bir sanı ise bir başka sanı ile aynı değere sahiptir. O halde her insan doğrunun ölçüsüdür ve ne kadar insan varsa o kadar doğru ve sanı vardır.

Protagoras'ın bu görüşünde vurgulanan temel düşünce aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Hakikat insan ruhunda gizlidir.
- B) Doğru bilginin ham maddesi deneyden gelir.
- C) Genel - geçer bilgilere ulaşmak imkansızdır.
- D) İnsanda doğuştan hiç bir bilgi yoktur.
- E) Pratikte yarar sağlayan her bilgi doğrudur.

Bilgi

"Annem, nasıl var olan bir bebeğin dünyaya gelmesine yardımcı oluyorsa, öğretmen de öğrencisine yeni bir şey öğretmez; ancak aklında var olan bilgileri gün ışığına çıkarır; çünkü bilgiler aklımızda doğuştan vardır.

Sokrates

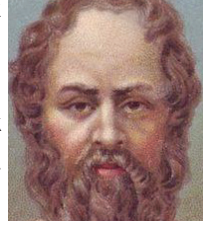
Bilgi

Platon'un gerçek adı aslında Aristokles'tir. Platon, filozofun lakabıdır. Platon, Antik Yunan dilinde "geniş" anlamına gelen bir sözcüktür. Geniş omuzları olduğu için kendisine bu ad verilmiştir.

Sofistler, bilgi hakkındaki düşüncelerini ahlak alanına taşımışlar, her insanın farklı ahlaki değerlerinin olduğunu bu nedenle evrensel ahlakın olamayacağını savunmuşlardır.

SOKRATES: Sofistlerin göreceli bilgi anlayışına karşı çıkarak herkesin üzerinde uzlaşabileceği bir takım doğruların olduğunu savunmuştur.

Sokrates, doğuştan gelen bu bilgileri hatırlatmak için "Sokratik yöntem" olarak bilinen bir yöntem kullanır. Karşılıklı konuşma üzerine kurulmuş bu yöntem iki aşamadan oluşur.

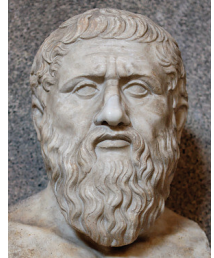
1- İroni (alay): Bu aşamada "ben bilirim" iddiasında olan kişilerin aslında hiçbir şey bilmediklerini alaycı bir şekilde kanıtlar.

2- Maiotik (doğurtma): Sorduğu sorularla ruhta saklı olan bilgileri açığa çıkarır.

Sokrates'e göre ahlaksal eylemin amacı mutluluktur. Mutluluk ise bilgiden geçer. Bu haliyle "bilgi erdem"dir. İyi ile kötüyü bilen erdemli davranır. Hiçkimse bilerek kötülük yapmaz, çünkü her türlü kötülüğün nedeni, günahkar bir irade değil, bilgi eksikliğidir.

PLATON VE ARİSTOTELES'İN VARLIK, BİLGİ VE DEĞER ANLAYIŞLARI

PLATON: Tüm zamanların en iyi filozoflarından biri olarak kabul edilen Platon, felsefe tarihinin ilk sistemli filozofudur. Çünkü, siyasetten sanata, dinden eğitime bütün alanlarda kendi felsefesi içinde bütünlüğü olan görüşler sunmuştur.

Platon'un Varlık Görüşü

Platon "Devlet" adlı kitabında ünlü "Mağara Benzetmesi"ni anlatır: Benzetmeye göre ışığa açılan uzun bir girişi olan bir mağaranın dibinde olan insanlar, çocukluklarından beri ellerinden, ayaklarından ve boyunlarından zincirlere bağlanmış olarak hareketsiz bir şekilde otururlar. Bu insanlar sadece mağaranın duvarını görmektedirler. Onların arkasında yüksekte bir ateş yanmakta, bu ateşle aralarında ise bir perde bulunmaktadır.

Perdenin arkasında ise, ellerinde taştan ya da tahtadan yapılmış çeşitli nesnelere bulunan kukla oynatıcısı gibi olan insanlar vardır. Bu insanlar ellerindeki nesnelere ateşe yaklaştırmakta ve bu nesnelere gölgeleri duvara düşmektedir. Mahkum olan bu insanlar bu gölgeleri görmekte ve gerçek zannetmektedirler.

Bu insanlardan biri zincirlerinden kurtulup dışarı çıkar, Güneş ışığı gözlerini kamaştırır. Işığa alıştıktan sonra kopyalarını gördüğü nesnelere asıllarını, gerçeklerini görebilir. Mağaradakilerin kopya, gölge, yansıma olduğunu anlayacaktır. Demek ki biri gölge, kopya, yansıma olan bir dünya bir de gerçek dünya vardır.

Platon bu gölge olan dünyaya **duyular** (görünümler) evreni, gerçek olan dünyaya ise **idealar** evreni adını verir. İdealar öncesiz sonsuz olup hiçbir değişikliğe uğramazlar. Duyular dünyası ise oluş içindedir ve sürekli değişir. Duyular dünyasındaki her şeyin aslı idealardadır, duyular dünyası ideaların gölgesi, kopyası, yansımasıdır, gerçek değildir. Asıl gerçeklik; değişmeyen idealardır.

Platon'un Bilgi Görüşü

Platon'a göre asıl bilgi, değişmez varlıkların bulunduğu idealar alemine ait bilgidir. O kesin ve değişmez olan bu bilgiye "**episteme**" der. İdeaların bilgisi bizde doğuştan vardır. Çünkü insanda ilk başta idealardadır, sonradan görünümler dünyasına düşmüştür. Bu nedenle hocası Sokrates'te olduğu gibi Platon'da da "bilmek, ideaları hatırlamaktır." Platon, sürekli değişen görünümlerin bilgisine "**doxa** (sanı)" der ve bu bilgi kesin ve doğru bir bilgi değildir.

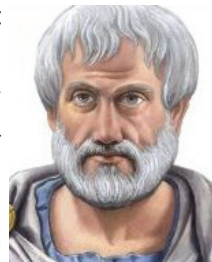
Platon'un Değer Görüşü

Platon'a göre, ahlakın temeli **iyi ideasıdır**. Bu bakımdan bir eylemin **iyi** veya **kötü** olması, iyi ideasına uygun olup olmamasına bağlıdır. Görünümler dünyasında her arzunun tatmin edilmesinden haz doğar, ama onu bir de acı takip eder. Bundan dolayı bu alemde sürekli mutluluk elde etmek olanaklı değildir. Öyleyse insan, gözünü idealar dünyasına çevirmeli ve orada her şeyin değişmeyen aslını, özünü görebilmelidir. Görünümler dünyasında elde edilen mutluluklar sürekli değildir, acı ve sıkıntılarla çevrilmiştir. Halbuki **iyi ideasının** verdiği haz ve mutluluk, kalıcı, devamlı ve tatmin edicidir. İşte gerçek mutluluk, yalnız bu iyi ideasına yönelmek ve ona uygun hareket etmekle olur.

ARİSTOTELES

Aristoteles'in Varlık Görüşü

Hocası Platon gibi asıl varlığı idea olarak kabul eder. Fakat Platon'dan farklı olarak idealar ile nesnelere dünyasını ayırmaz, ideayı "form (şekil)" adıyla, nesnenin, maddenin içine yerleştirir. Her varlıkta iki yön bulunur. Madde ve form varlıklara şeklini veren form, maddenin içindeki potansiyeldir, öz"dür. Madde ise şekil olan yapıdır. Madde ve form birarada bulunur, ayrılmaz. Form maddeyi sürekli değiştirir, çünkü amaç en mükemmel forma, saf forma ulaşmaktır. Saf form (ilk hareketi veren tanrı) maddesiz olup değişmez. Aristoteles'te her şey form kazanmış bir maddedir. Madde ile form arasındaki ilişki değişir. Örneğin, tuğla - toprak için form, ev için maddedir.

"Yalnız idealar kendilerinden gerçekler, görünen nesnelere, idealardan pay aldıkları ölçüde vardılar. Eşya, onların hayali taklidi, daima eksik kalan kopyalardır. Filozof eğer duyular alemiyle ilgileniyorsa, bu dostun doğrudan doğruya varlığından yoksun olduğu sürece dostunun portresiyle ilgilenmesi gibidir."

Platon

Bilgi

Aristoteles, Assos kralı Aterneus'lu Hermias'ın Akademi'den okul arkadaşıdır. Platon'un ölümüyle önemini yitiren Akademi'den ayrılan Aristoteles'i Hermias Assos'a davet eder ve Aristoteles daveti kabul edip Assos'a gider. Yemekte Hermias'ın kız kardeşini gören Aristoteles aşık olur ve evlenmek ister. Hermias bir şartla kabul eder. Eskiden beri istediği okulu açmasını ister Aristoteles'ten. Aristoteles şartını kabul eder ve Assos'ta Lykeion (Lise) adlı felsefe okulunu açar, Bu okulda üç yıl boyunca felsefe dersi verir.

"Bilgi duyumla başlar, ancak duyum değildir. Bilgide duyumun yanında başka bir ögenin, aklın işe karışması söz konusu olmazsa asla bilim ve felsefe meydana gelmez."

Aristoteles

Varlığın ortaya çıkabilmesi için dört nedene gereksinim vardır.

1. **Maddi neden** (Şekil verecek madde)
2. **Formel neden** (Hangi biçimde olacağı)
3. **Hareket ettirici neden** (Şekil veren kişi)
4. **Ereksel neden** (Maddenin yapılış amacı)

Aristoteles'in Bilgi Görüşü

Aristoteles'e göre, gerçek varlıklar bireysel olan şeylerdir. Yani şu ağaç, bu kalem, ordaki ev vb. gerçekten var olanlardır. Ancak tek tek şeyleri ya da olayları bir kavram altında toplamak, kavramları birbirleriyle bağlayarak tümel önermeler elde etmek gerekir. Çünkü bilgiye tümel önermelerle varılabilir.

Aristoteles'e göre bilgi edinme yetisi akıldır. Akıl da **edilgin** (pasif) ve **etkin** (aktif) olmak üzere ikiye ayrılır. Bilginin malzemesini edilgin akıl, yani duyular verir. Onu biçimlendiren ise etkin akıldır.

Aristoteles'in Değer Görüşü

Aristoteles'e göre, ahlaksal eylemin amacı mutluluktur. Her varlık kendi özünün kendine özgü etkinliğinin gelişmesiyle mutlu olabilir. İnsanın özü de akıl olduğundan aklının etkinliği ile mutlu olabilir. Ancak insan aklını çalıştırırsa erdemli olur. Erdem insanın doğal özünün yapısından gelişir.

Aristoteles'in "Altın Orta" Düşüncesi

Aristoteles "Nikamakhos'a Etik" adlı kitabında biri **düşünce erdemi**, biri **karakter erdemi** olmak üzere iki tür erdemden bahseder. Ona göre düşünce erdeminin oluşması ve gelişmesi eğitime bağlıdır. Karakter erdemi ise yaşam deneyimlerinin tekrarlanmasıyla, alışkanlıkla edinilir. Çünkü öğrenip yapmamız gereken şeyleri biz yapa yapa öğreniriz. Örneğin, ev yapa yapa mimar, gitar çala çala gitarci oluruz. Bu eylemlerde olduğu gibi adalette de adil şeyler yapa yapa adil insan, ölçülü davranma davranma ölçülü oluruz. İnsani duygular olan arzu ve öfkeler konusunda da durum böyledir. Çünkü kimisi şöyle davranmakla öfkeli, böyle davranmakla sakin olur. Bu görüşüyle Aristoteles erdemli olmanın bilgiyle mümkün olduğunu savunan Sokrates'ten farklı düşünür. Çünkü Aristoteles'te insan, erdem ne olduğunu bildiği için erdemli değildir. Erdemi eğitimle ya da yaşam deneyimleriyle kazandığı için erdemlidir.

Aristoteles'e göre birbirine benzeyen etkinliklerden huylar oluşur ve bu huylar doğal yapıları gereği eksiklik ya da aşırılık yüzünden bozulur. Örneğin, aşırı ve eksik yapılan spor, bedeni yıpratır. Aynı şekilde fazla ya da az yenilen yemek de bedeni yıpratır. Önemli olan bu iki aşırılıkta doğru oranı **"altın orta"**yı bulmak gerekir. Bu altın ortayı matematiksel orta olarak almamak gerekir. Çünkü, biri için beş litre su içmek çok, bir litre su içmek az ise doktorlar ona ortalamayı alıp üç litre içmeyi gerekli bulmayacaklardır. Bu nedenle bu orta, aşırılık ve eksikliğin ortası olmalıdır. Örneğin, "korkaklık" ve "gözü karalık" iki aşırı uçtur, bunların ortasında ise cesaret bulunur.

Kendini Dene

"Altın Orta"yı Bulunuz.

Mutluluk /...../ Keder
 Sevgi/...../ Nefret
 Müsrif/...../ Cimri
 Öfke/...../
 Vurdum-duymazlık
 Hırslı /...../ İsteksiz
 Kaygı/...../ Kaygısız
 Sevecen/...../ Sinirli
 Dinginsizlik/...../
 Düşüncesizlik/
 Haksızlık yapma/...../
 Haksızlığa katlanma
 Kabalık/...../
 Alçakgönüllülük
 Kibir/...../ Tevazu

ETKİNLİK - 3

Aşağıda bazı filozoflar ve onlara alt düşünceler verilmiştir. Bu düşüncelerin boş bırakılan yanına hangi filozofun görüşü olduğunu yazınız.

Protagoras	Gorgias	Sokrates	Platon	Aristoteles
Varlık yoktur, olsa da bilinemez.				
Bütün bilgilerimiz doğuştan gelir.				
Bilgi erdemdir.				
Bilgi üretme yetisi olan akıl edilgin ve etkin olmak üzere ikiye ayrılır.				
Asıl bilgi değişmez olan ideaların bilgisidir.				
Ahlaksal eylemin amacı mutluluktur, mutluluk ise bilgiyle mümkündür.				
Varlık hem madde hem formdan oluşur.				
En üstün iyi, iyilik ideasıdır.				
Varlık dört nedene bağlı olarak ortaya çıkar.				

MÖ. 6. YÜZYIL – MS. 2. YÜZYIL FELSEFESİNİN DÜŞÜNCE VE ARGÜMANLARINI DEĞERLENDİRME

KONFÜÇYÜS

Büyük Çin bilgisi, filozof, siyasal yönetici ve Çin tarihinde resmi din olarak kabul edilen öğretilerin kuramcısı Konfüçyüs, MÖ. 551 yılında doğmuştur. Ağırlıklı olarak ahlak ve siyaset felsefesini içeren Konfüçyüs felsefesi, felsefe tarihinde önemli bir yere sahiptir.

Konfüçyüs'e göre, tüm toplumsal siyasal erdemler, daha geniş anlamıyla kişi erdemleridir. Kişinin eğitimi de ahlak bilgisi edinmek demektir. Konfüçyüs'e göre ahlaksal iyilik kavramının merkezinde "Jen" yani iyilikseverlik veya insan sevgisi düşüncesi vardır. İyilikseverlik, kişinin kendisine dönük ilgisinin kendisinden hoşnutluğunun üstesinden gelmesini gerektirir. Bunun yolu da, insan eylemlerini düzenleyen, insana davranışlarında örnek olacak, kurallar ve ilkeler bütününe uymaktır. Gerçek iyimserlik, hem kişinin vicdanı hem de dışsal davranışlarla tutarlılık gösteren bir bütünlüğe ulaşmaktan geçer. Bu nedenle kişi öğrenme sevdası taşıyarak bu bütünlüğe ulaşabilir. Konfüçyüs'e göre; "öğrenme sevdası" olmaksızın... iyilikseverlik sevdasına düşmek insanı aptal eder."

Bilgi ile öğrenme, ahlaksal kavrayışı geliştirmeye yardımcı olur. Bilgi ile öğrenen kişi, gerçek iyiye nasıl yöneleceğini, hayatında neleri değiştirebileceğini ve değiştiremeyeceğini bilir.

1. Felsefe deyince, eski Yunan'da MÖ. 600'lü yıllarda doğmuş düşünce biçimi akla gelir. Bu dönemde bedensel çaba gerektiren tüm işleri köleler yaparken, özgür yurttaşlara politika ve kültürle uğraşacak bol zaman kalıyordu. Özgür yurttaşlar da fikirlerini rahatlıkla anlatabilme ve savunma imkanına sahiptiler. Toplumun yönetim biçimi, inanç yapısı ise fikirleri söyleme ve savunma hakkını kısıtlamıyordu. Toplumsal refahın da yüksek oluşu özgür yurttaşları fikir üretme ve savunmaya yönelik felsefi çalışmalara yöneltti.

Parçada Antik Yunan'da felsefenin ortaya çıkmasını sağlayan koşullardan hangisine değinilmemiştir?

- A) Ekonomik refahın yüksek oluşuna
- B) Özgür düşünceye değer verilmesine
- C) Baskıcı bir toplum yapısının olmayışına
- D) Düşünebilmek için boş vaktin varlığına
- E) Diğer kültürler ile etkileşime

2. Thales'le başlayan süreçte ilk filozofların doğa hakkında ne düşündüklerinden çok, nasıl düşündükleri önemlidir. Bu filozoflar, doğadaki görünür değişimleri inceliyorlar, kendilerine sunulan mitlere başvurmaksızın sorulara yanıt arıyorlardı. Her şeyden önce, doğanın kendisini inceleyerek doğal süreçleri anlamaya çalışıyorlardı. Bu, şimşek ve gök gürültüsünü, yaz ve kışı, inançların dünyasında olup bitenlerle anlamaya çalışmaktan ziyade daha akılcı, mantıklı bir şekilde bu olayları ve doğayı açıklama amacı taşıyordu.

Parçaya dayanarak ilk filozoflarla ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Evreni var eden ana maddeyi aradıkları
- B) Bakış açılarını doğadan insana yönelttikleri
- C) Doğa olaylarını dinsel mitolojik bir temelde açıkladıkları
- D) Geleneksel düşüncelerden bağımsız akılcı bir şekilde evreni açıkladıkları
- E) Dinsel dogmaları mitolojik tasarımlarla açıkladıkları

3. Antik Yunan'da yaşamış, doğa filozofu Demokritos'a göre, maddenin en küçük bileşeni atomdur. Günümüzde de bu düşünce, aksi kanıtlanmış olsa da düşünce tarihi açısından önemini korumaktadır. Çünkü bu düşünce bu konudaki araştırmaların itici gücünü oluşturmuştur.

Parça aşağıdaki yargılardan hangisine örnek gösterilebilir?

- A) Felsefi sistemler kendi içinde çelişki barındırmamalıdır.
- B) Felsefi düşünceler herkes tarafından benimsenmelidir.
- C) Felsefi düşünceler kesin ve mutlaklıdır.
- D) Bilimsel bilgilerin temelinde, felsefi düşünceler vardır.
- E) Felsefi düşünce sadece bir filozofa aittir.

4. Herakleitos ya da Sokrates felsefesinde ortaya çıkan kavramların benzerleri eski Çin, Hint ve Brahman felsefelerinde de bulunmaktadır. Bu nedenle diyalektik, Eski Yunan'da başlamamıştır. Buna karşın, diyalektik Platon ile dizgeli bir yapı kazanmış, Marx ve Hegel ile de temel ekseni belirginleşmiştir.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Herakleitos, Hint felsefesinden aldığı diyalektiği aynen tekrar etmiştir.
- B) Eski Yunan, kendisinden çok eskiye ait olan düşünceleri taklit etmiştir.
- C) Diyalektik, Eski Yunan da dahil birçok kültürün içinde evrimleşerek gelişen bir yöntemdir.
- D) Hegel, Hint ve Brahman felsefelerinde de diyalektiğin olabileceğini düşünmemiştir.
- E) Diyalektik eski uygarlıkların kullandığı bir düşünme yöntemi olduğundan bugün kullanılmamaktadır.

5. Konfüçyüs pek çok hükümdara sosyal ve siyasal yardımda bulunmuştur. Tüm yaşamı boyunca akıl ve adaletin egemenliğini kurmaya çalışmıştır. İnsanların mutluluğu için sonsuz bir fedakarlıkla çalışmış ve iyilik tutkularıyla yaşayan bir bilge olmuştur.

Parçaya göre Konfüçyüs için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Topluma iyiliğin egemen olmasını istemiştir.
- B) Sosyal ve siyasal yanı olan bir bilgedir.
- C) Tutkularını gerçekleştirmek için çalışmıştır.
- D) Akıl ve adaletin egemenliğine inanmıştır.
- E) Toplumun huzuru için çalışmıştır.

6. Hiçbir şey için "Bu, şudur" diyemeyiz. Olsa olsa onun, değişik bağlantılar içinde başka nesnelere göre ne olmakta olduğunu söyleyebiliriz. Algılarımız, bize objeleri, ancak bizim algılama anındaki durumumuza göre bildirir.

Protagoras'ın bu görüşü aşağıdakilerden hangisi ile çelişir?

- A) Duyular doğru bilginin kaynağıdır.
- B) Bilgi görecelidir.
- C) Kesin belirlemelerden uzak durulması gerekir.
- D) Algı koşullara göre farklı olabilir.
- E) Bir nesnenin konusu başka nesneye bağlıdır.

7. İki tür dünyadan söz edilebilir. Nesnelere dünyası ve idealar dünyası. Platon'a göre her ruh, akıl gücünü kullanarak, idealardan hareketle nesnelere dünyasını anlayabilir; dış dünyasının bilgisine ulaşabilir. İnsan, ideaların doğru bilgisine doğuştan sahiptir. Ancak bunları unutmuştur. Gelip - geçici olan nesnelere dünyası ise ideaların zihinde canlanmasının araçları durumundadır.

Platon'un bu bilgi anlayışına göre, bilgi hangi yolla edinilmektedir?

- A) Nesnelere gerçekliği algılamayla
- B) Doğuştan sahip olunan ideaları anımsamayla
- C) Tek tek nesnelere gözlemlenmeyle
- D) Fayda sağlamayı ölçüt almayla
- E) Görünenle yetinmeyle

8. Korkaklık ve gözü karalık, kötüdür; bunların ortasında kalan cesaret ise iyidir. Savurganlık ve cimrilik kötü, cömertlik ise iyidir. Kibir ve sefillik kötü, onurluluk iyidir. Aşırılık ve eksiklik kötüye, orta olmak ise erdeme özgüdür. Demek ki erdem, "ortayı bulma ve tercih etme"dir. İnsan orta halli imkanlarda bile erdemli davranabilir. İşte mutluluk budur.

Aristoteles'in bu sözlerinden hareketle aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

- A) Mutluluk, en yüksek iyi olan hazzın peşinde koşmakla sağlanır.
- B) İnsanlar mutluluğa ulaşmak için aşırı davranışlardan kaçınarak ılımlı davranmalıdır.
- C) Tanrı'nın yasalarına boyun eğmek, mutlu olmanın en temel koşuludur.
- D) Ahlaklı olmanın ölçüsü doğaya uygun yaşamaktır.
- E) Bedensel isteklere sırt çevirerek ruhu zenginleştirmek ahlakta en temel esastır.

1. Felsefe MÖ. 6. Yüzyılda Antik Yunan'da doğmuştur. Çünkü bu dönemde deniz ticareti ile uğraşan Yunanlılar, ekonomik bakımdan yüksek bir refah seviyesine sahipti. Bu nedenle zengin olan filozoflar üretimle ilgilenmez bu işi kölelere bırakırdı. Böylece boş vakitlerinde özgürce düşünebilirlerdi. Toplumda da baskıcı bir yapının olmaması, özgür düşünceye önem verilmesi felsefeyi ortaya çıkaran diğer sebeplerdi. Bu sebeplere parçada tek tek değinilmiştir fakat, diğer kültürler ile etkileşimden bahsedilmemiştir.

YANIT E

2. Parçada Thales'le başlayan doğa felsefenin gelişiminden bahsedilmektedir. Doğa filozofları olarak adlandırılan filozoflar, önceki mitolojik, geleneksel, Tanrılara dayalı doğa açıklamalarını bırakıp doğayı kendi akıllarıyla mantıklı bir şekilde açıklamaya çalışmışlardır.

YANIT D

3. Demokritos, ilkçağ doğa filozoflarından. İlkçağ doğa filozoflarının en büyük problemi "Arkhe" yani evrenin ana maddesi problemidir. Demokritos da bu problemle ilgilenmiş evrenin ana maddesinin bölünemeyen, parçalanamayan "atom" olduğunu savunmuştur. Günümüzde bu düşüncenin doğruluğu kabul edilmese de yine de Demokritos'un bu görüşü bilim dünyasını etkilemiştir. Çünkü bu saptama, bu konudaki bilimsel araştırmaların itici gücü olmuştur. Dolayısıyla bilimsel bilgilerin temelini felsefi düşünceden aldığı bir gerçektir.

YANIT D

4. Herakleitos evrendeki her şeyin değişim içinde olduğunu, bu değişimin ise diyalektik bir şekilde gerçekleştiğini belirtmekteydi. Yani her varlık kendi karşısına dönüşür, karşıtlıklar arasındaki çatışma evrenin değişmesinin nedenidir derdi. Her ne kadar diyalektiği aynı şekilde kullanmasa da, diyalektik anlayış Sokrates'te de karşımıza çıkar, Marx'ın ve Hegel'in düşüncesinde de diyalektik vardır. Fakat bu diyalektik anlayışlar aslında Eski Doğu kültürlerine dayanır. Kaynağını Çin, Hint ve Brahman felsefelerinden alır. Yani diyalektik Antik Yunan da dahil birçok kültürün içinde evrimleşerek gelişmiştir.

YANIT C

5. Doğu uygarlığının en önemli temsilcilerinden biri olan Konfüçyüs, Çin geleneklerini derleyip toparlayarak yeni kuşaklara aktarmak istemiş, pek çok hükümdara, siyasal ve sosyal yardımda bulunmuştur. Akıl ve adaleti yaşamının temel değerleri yapmış, insanların mutlu ve huzurlu olması için çalışmıştır. Dolayısıyla Konfüçyüs için tutkularını gerçekleştirmek için çalışmıştır denemez.

YANIT C

6. Protagoras'a göre bilginin kaynağı, duyu algılarıdır. Duyu algıları ise yanıltıcıdır. Çünkü algılarımız bize objeleri algılama anındaki durumumuza göre bildirir. Örneğin, grip olduğumuzda yediğimiz şeylerin tadını alamamız gibi. Bu nedenle hiçbir şey için "Bu, şudur" denemez. Yani duyuların verdiği bilgi yanıltıcıdır. Bu nedenle nesnelere hakkında algılarımız görelidir olduğundan onlar hakkında kesin belirleme yapılamaz. Dolayısıyla da "Duyular doğru bilginin kaynağıdır" ifadesi Protagoras'ın bu görüşleriyle çelişir.

YANIT A

7. Platon iki dünya ayırımından bahseder: İdealar ve duyular evreni. Asıl varlıklar değişmeyen ezeli ve ebedi olan idealar evrenindedir. Duyular evreni ise idealar evreninin gölgesi, kopyasıdır yani gerçek değil, gelip geçici varlıkların bulunduğu görünüşler evrenidir. İnsan da ilk başta idealar evrenindedir fakat aşağı düşmüştür. Düşünce idealarda öğrendiği her şeyi unutmuş, hatırlayamamaktadır. Aslında insanda ideaların bilgisi vardır. Önemli olan akıl gücünü kullanarak bunları hatırlamaktır. Yani Platon'a göre bilgi, doğuştan sahip olunan bilgilerin hatırlanmasıyla edinilir.

YANIT B

8. Aristoteles'e göre erdem, insanın aşırılıklardan kaçması, daima altın ortayı araması, onu tercih etmesi ile oluşur. Bu orta, matematik kesinlikte bir orta değil, "bize göre" orta olandır. Örneğin, korkaklık ve gözü karalık kötüdür, bunların ortasında olan cesaret iyidir. Böylece Aristoteles, insana gündelik yaşamında eylemde bulunurken bir seçme ilkesi sunmuş olmaktadır. Bu seçme ilkesi insanı erdemli bir yaşama, mutluluğa götürür. Yani insanlar mutluluğa ulaşmak için aşırı davranışlardan kaçınarak ılımlı, orta yolcu, ölçülü olmalıdır.

YANIT B

YAZILI OLUYORUM

1. Felsefenin doğuşuna katkı sağlayan uygarlıkları yazınız.
2. Anadolu'da yaşayan filozofları yazınız.
3. Arkhe (ana madde) problemi nedir? Açıklayınız.
4. Herakleitos ve Parmenides'in varlığın değişimi konusundaki görüşlerini kısaca yazınız.

5. Sofistlerin bilgi anlayışını yazınız.
6. Sokrates'in "Bilgi erdemdir" sözünü açıklayınız.
7. Aristoteles'in "altın orta" düşüncesini kısaca açıklayınız.
8. Platon'un varlık hakkındaki görüşlerini açıklayınız.

1. Demokritos'a göre, sonsuz bir boş uzay ve bu boş uzayda birbirinden büyüklük ve şekil olarak farklı sonsuz sayıda atom vardır. Oluş ve yok oluş ile sonsuz sayıdaki değişik varlıklar bu atomların farklı biçimlerde ve sayılarda birleşmeleri ve ayrılmalarının sonucundan başka bir şey değildir. Üstelik bu atomları harekete geçiren Tanrı ya da başka bir dış ilke de söz konusu değildir.

Parçaya dayanarak, Demokritos için aşağıdaki yorumlardan hangisi yapılabilir?

- A) Meydana gelme ve yok olma sürecini soyut kavramlarla değil, maddeyle açıklamıştır.
- B) Kendisinden önce gelen filozofların görüşlerini devam ettirmiştir.
- C) Dogmatik fikirlerin yayılması ve benimsenmesinde öncülük etmiştir.
- D) Rasyonel bir bilgi anlayışını benimsemiştir.
- E) Özgür ve sorgulayıcı olmaktan uzak bir düşünce yapısını kabul etmiştir.

2. Anaximenes kozmolojik olayları, havanın seyrelmesi ve yoğunlaşmasıyla açıklamıştır. Ona göre, havanın yoğunlaşması yeryüzünü meydana getirmiştir. Yeryüzünden çıkan sisin seyrelerek ateş haline dönüşmesiyle ay, güneş ve yıldızlar oluşmuştur. Şimşek, rüzgarlar tarafından bulutların birbirinden zorla ayrılmasıyla, depremler de kuraklıktan sonra toprağın ufalanıp parçalanmasıyla meydana gelmiştir.

Buna göre Anaximenes'in felsefesi için aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Felsefi sorunlara bilimsel açıklamalar getirdiği
- B) Doğa olaylarını doğadan hareketle açıkladığı
- C) Daha önce bilinenlerden yararlanarak yeni bilgilere ulaştığı
- D) Değişmeyen bir ana madde anlayışı geliştirdiği
- E) Evrenin temelini değişmeyi yerleştirdiği

3. Herakleitos'a göre evren sürekli bir oluş, bir süreçtir, bu süreçte zıtlıklar sürekli olarak birbirini izler. Sıcak soğuk olur, soğuk ise sıcak, yaş kuru olur, kuru da yaş. Evrende duran ve kalan hiçbir şey yoktur. Bu sürekli oluş içinde kalıcı bir şey bulduğumuzu düşünürsek yanılırız.

Buna göre Herakleitos aşağıdaki yargılardan hangisini kabul etmez?

- A) Evrenin temelinde değişme vardır.
- B) Karşıtlar arasındaki mücadele evrendeki devinimin nedenidir.
- C) Değişmeden sabit kalan varlık yoktur.
- D) Evrendeki değişme gelişigüzel bir değişmedir.
- E) Varlık, sürekliliği olan bir oluştan ibarettir.

4. Parmenides'e göre varlık vardır, o yaratılmaksızın var olduğu gibi yok olamaz da. Zira, yalnız ve tamdır, hareketsizdir, sonsuzdur. Ona olmuş veya olacak denemez. O, doğmamıştır da çünkü var olanın yok olduğunu ne düşünmek ne söylemek mümkündür. Evrende değişen hiçbir şey yoktur. Gerçeklik, yani varlık mutlak anlamda birdir, kalıcıdır, sürekli-dir, yok edilemez, onda hareket ve değişme yoktur.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisine ulaşamaz?

- A) "Her var oluş, bir yok oluş" düşüncesi anlamsızdır.
- B) Varlık ezeli ve ebedidir.
- C) Evrende durağan olan hiçbir şey yoktur.
- D) Hiçbir şey yoktan var olamaz, var olan bir şey de yok olamaz.
- E) Hiçbir şey değişmez, ne ise o olarak kalır.

5. Konfüçyüs, toplumsal sorunların başında halkın cehaletini görür ve söyledikleri, her zaman halka uyum içinde olan bir yönetici kimliği ile halkın yaşam standartlarını yükseltmek üzerinedir.

Parçaya göre Konfüçyüs için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Yöneticilerle ilgili değerlendirme yaptığı
- B) Halkın cehaletini sorun olarak gördüğü
- C) Toplumsal huzur ve yaşam kalitesinden yana olduğu
- D) Devlette, egemenliğin halka ait olmasını istediği
- E) Yöneticilerin halkla iç içe olmasını istediği

6. Platon'a göre iki tür varlık vardır. Biri sahte, diğeri gerçek. Sahte olan duyu organlarıyla algıladığımız fenomenler (görünüşler), gerçek olan ise aklın düşünerek kavradığı idealar (düşünceler) dir. Duyusal algısına sahip olduğumuz maddi dünya değişir. Ancak hakiki varlık maddi değildir. Değişen maddi dünya birer yanılsama ve sahtedir. Onlar yalnızca gerçek gibi görünerek duyu organlarını aldatırlar. Oysa idealar alemi değişmediğinden ve evrensel ilkeleri barındırdığından mutlak ve tek gerçektir. Yaşadığımız bu duyular dünyasındaki her şey ideaların birer kopyasıdır. Bu kopyaların gerçek olma ölçütü idealardan aldıkları paya bağlıdır.

Parçadan hareketle aşağıdakilerden hangisine ulaşamaz?

- A) Duyular dünyası idealar dünyasının kopyasıdır.
- B) İdealar dünyası olmasaydı duyular dünyası da olmazdı.
- C) Duyular dünyasındaki varlıklar farklı oranda idealardan pay alır.
- D) İdealar dünyasının varlıkları gelip geçici değildir.
- E) Her ideal kavramın ya da olayın ardında duyusal bir olay vardır.

7. Aristoteles'in madde - form öğretisine göre form maddede potansiyel olarak vardır. Bu potansiyel, etkin bir güç sayesinde ortaya çıkar. Örneğin, mermerin içinde, heykel olma gücü potansiyel olarak vardır. Ne zaman sanatçı, mermeri alıp ona heykel biçimi verirse, mermerden heykel denilen varlık ortaya çıkar. İşte varlıktaki değişim ve hareket, potansiyelden aktüele geçiş olarak adlandırılmaktadır.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Var olan her şey madde ve formdan oluşur.
- B) Form, maddede potansiyel olarak bulunur.
- C) Varlığı varlık yapan onun formudur.
- D) Madde içinde saklı olan form, bir etkinlik sonucu ortaya çıkar.
- E) Form, maddeyi diyalektik olarak değiştirir.

8. Sokrates'e göre hiç kimse bilerek kötülük yapmaz. Kötülük bilgisizliktendir. İyi veya kötüyü bilen erdemli davranır. Erdemli davrananlar ise mutluluğu hak ederler ve mutlu olurlar. İnsanın içinde ona yol gösteren, onu uyaran güçlü bir ses vardır. Bu ses, yalnızca yapmaması gerekenler konusunda uyarır fakat ne yapması gerektiğini söylemez.

Parçadan hareketle Sokrates'in ahlak görüşüyle ilgili olarak aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabılır?

- A) İnsana en yüksek mutluluğu sağlayan bilgi, Tanrı bilgisidir.
- B) İnsanın en yüksek amacı, ölçülü bir yaşam sürmek olmalıdır.
- C) Eylemin gerisindeki ilke, eylemin kendisinden ve sonuçlarından daha önemlidir.
- D) Bilgi insanı doğru eyleme, bilgisizlik yanlış eyleme götürür.
- E) İnsan, doğa yasasına uygun davranırsa erdemli olur.

1. İlkçağ'da, fizik, matematik, klasik mantık, biyoloji gibi alanlarda çeşitli görüşler öne süren, Platon'un öğrencisi, Büyük İskender'in öğretmeni olan, gerçek varlıkların tek tek varlıklar olduğunu, doğru bilgiye ise sadece akıl ve mantık ilkeleriyle ulaşılacağını savunan, modern çağa kadar tek ve en büyük otorite olan filozoftur.

Parçada özelliklerine değinilen filozof aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Thales
- B) Anaximenes
- C) Aristoteles
- D) Ksenofanes
- E) Herakleitos

2. Eski Yunan'da;

Anaximenes: "Her şeyin "hava"dan oluştuğunu ve varlığa geldiğini,

Thales: "Var olan her şeyin "su"dan türediğini",

Herakleitos: "Evrendeki tüm oluşumun "ateş" ögesi ile gerçekleştiğini ileri sürmüştür."

Görüşleri verilen bu üç düşünür, aşağıdaki sorulardan hangisine yanıt vermişlerdir?

- A) Varlık değişken midir?
- B) Evrende bir düzen var mıdır?
- C) Varlığın ana maddesi nedir?
- D) Evren sonlu mudur, sonsuz mudur?
- E) Var olmak algılanmış olmak mıdır?

3. Anaximandros'a göre evrenin oluşması sıcak - soğuk, yaş - kuru şeklinde iki temel zıtlığın "apeiron" dan ayrılması ile başlamıştır. Oluş bu iki çift zıtlığın bir dönme hareketi sonucunda birleşmesidir. Dönme hareketi sayesinde sınırsız olan kozmosta bir armoni ile karşılaşılmaktadır. Anaximandros'un bu matematik armoni görüşü daha sonra Pythagorasçılarda zıtlar ile ilgili görüşleri Herakleitos ve Empedokles'de; birden çok kozmos tasarımı ise atomcularda karşımıza çıkmaktadır.

Buna göre Anaximandros için aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Düşünceleri ile kendisinden sonraki filozofları etkilemiştir.
- B) Metafiziksel problemlerin yanında pratik yaşamla da ilgilenmiştir.
- C) Doğadaki varlık ve olaylara soyut anlamlar yüklemiştir.
- D) Bulunduğu çağda ihtiyaç duyulan konulara açıklık getirmiştir.
- E) Sisteminde bilim ve teknolojiye gelişmeler etkili olmuştur.

4. İlkçağ'da felsefenin en parlak dönemi Platon ve onun öğrencisi Aristoteles'in dönemidir. Sistematik denilen bu zamanda, dinsel ve geleneksel bilgilerin dayanaktan yoksun, temelsiz bilgiler olduğu anlaşıldı. İnsana kendi aklına güvenme, sorgulama ve sistemli düşünme anlayışını benimsetti. Ortaya atılan düşünceler mantık, ahlak, siyaset gibi yeni bilgi dallarını doğurdu. Kısacası bu dönem uygarlık tarihine damgasını vuran bir dönem olmuştur.

Buna göre sistematik dönemle ilgili aşağıdakilerden hangisine ulaşamaz?

- A) İnsanların geleneksel bilgilere eleştirel bir bakış açısıyla yaklaştıkları dönemdir.
- B) Kendisinden önceki felsefi birikimi ilerleten bir dönemdir.
- C) Mitolojik açıklamaların geçerliliğini yitirdiği bir dönemdir.
- D) Düşünce tarihine büyük katkılar sunmuş bir dönemdir.
- E) İnsanların sistemli ve yöntemli bir düşünme alışkanlığı edindikleri dönemdir.

5. Sofistlerden önceki filozoflar, doğanın bilgisini aramış, varlığı tanımaya çalışmıştır. Oysa sofistler, dış dünya hakkındaki bilgilerin bizim duyum ve algılarımızla elde edildiğini, bu bakımdan bilgilerin görel olduğunu fark etmiştir. Onlara göre doğruluk, iyilik, adalet vb. şeylerin anlamı toplumdan topluma, hatta insandan insana değişmektedir.

Buna göre aşağıdaki yargılardan hangisi sofistlerin görüşünü özetlemektedir?

- A) Bilgi yaşamı kolaylaştıran bir alettir.
 B) İnsan her şeyin ölçüsüdür.
 C) Doğrular insanın ruhunda doğuştan vardır.
 D) İnsanı varlığın sınırına ulaştıracak tek şey sezgidir.
 E) Hakikat görünüşlerde değil görünüşlerin ardında aranmalıdır.

6. Sokrates, başlangıçta sofist düşünürlerle aynı paralelde olduğu halde, bilgi konusundaki çıkışı ile onlardan ayrılmıştır. Filozofa göre iyilik, kötülük, erdem gibi "ahlaki gerçekler" toplumlara ya da insanlara göre değişen değerler değildir. Bunlar düşüncenin yöntemli biçimde yürümesiyle kazanılacak olan evrensel gerçeklerdir. Filozofun ödevi, şüphe eleştiri ve araştırma yoluyla iyilik, kötülük, adalet gibi kavramların tam bilgisine ulaşmak, bunların kesin tanımlarını ortaya koymaktır. Aslında bu bilgiler insan ruhunda gizli olarak bulunmaktadır.

Aşağıdakilerden hangisi parçada açıklanan görüşe ters düşer?

- A) Bilgi evrensel bir olgudur.
 B) Doğru bilgi olmadan doğru eylem olmaz.
 C) Doğuştan getirilen bilgiler akılla temellendirilir.
 D) Bilgi onu algılayanın içinde bulunduğu koşullara göre biçimlenir.
 E) Gerçekliğin bilgisi kişiden kişiye değişmez.

7. Platon "nasıl biliyoruz?" sorusuna şöyle yanıt verir: İnsanın ölümsüz ruhu, pekçok kez doğmuştur. Bunun için gerek yeryüzünde gerekse Hades'te her şeyi görmüş, öğrenmediği bir şey kalmamıştır. Doğanın her yanı birbirine bağlı olduğundan, ruh da her şeyi öğrenmiş olduğundan insan bir tek şeyi hatırlamakla bütün öteki şeyleri bulur. Öğrenme denen şey budur.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi Platon'un bu görüşünden elde edilebilecek bir sonuçtur?

- A) Bilginin sınırı yoktur.
 B) Deneyimin dışında bilgi olanaklı değildir.
 C) Bilmek anımsamaktan başka bir şey değildir.
 D) Akıl bilgileri de duyu bilgileri gibi yanılabilir.
 E) Doğru bilgi olanaklı değildir.

8. Aristoteles'e göre, doğru ya da yanlış yargılar ancak bir önerme ile söz konusudur. Önerme, iki kavramın birleştirilmesi ve ayırt edilmesidir. Bir yargıda önce konu ile yüklem vardır. Yani kendisi için bir yargıda bulunan şey ile yargı vardır. Hakkında yargı verilen daima bir nesnedir, tek bir şeydir. Ona göre ancak tek tek şeyler yargılarımızın konusu olabilir.

Buna göre Aristoteles'in bilgi kuramı aşağıdakilerden hangisiyle özetlenebilir?

- A) Bilgi elde etmede duyular ön plandadır.
 B) Gerçeğin bilgisi tekil olanın bilgisidir.
 C) Bilgiler insan ruhunda doğuştan vardır.
 D) Doğru bilgiye şüphe ederek ulaşılır.
 E) Genel kavramlar bilginin konusudur.

2. ÜNİTE

MS. 2. YÜZYIL - MS. 15. YÜZYIL FELSEFESİ

- MS. 2. YÜZYIL - MS. 15. YÜZYIL FELSEFESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI
- MS. 2. YÜZYIL - MS. 15. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ
- MS. 2. YÜZYIL - MS. 15. YÜZYIL FELSEFESİ FİLOZOFLARININ FELSEFİ GÖRÜŞLERİNİN ANALİZİ
- MS. 2. YÜZYIL - MS. 15. YÜZYIL FELSEFESİNDE ÖRNEK DÜŞÜNCELER

AKILLI HARİTAM

MS. 2. YÜZYIL - MS. 15. YÜZYIL FELSEFESİ

HRİSTİYAN
FELSEFESİ

PATRİSTİK FELSEFE

SKOLASTİK FELSEFE

Erken Skolastik (800 - 1200)

Yüksek Skolastik (1200 - 1300)

Geç Skolastik (1300 - 1500)

İSLAM
FELSEFESİ

Meşşailik
(İbni Sina, Farabi, İbni Rüşd)

Mutezile

Eşariye
(Gazali)

Tasavvufçular
(Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli)

MS. 2. YÜZYIL - MS. 15. YÜZYIL FELSEFESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Ortaçağ felsefesi, Antikçağ felsefesinin sonlarında atılıp geliştirilen temeller üzerinde kurulmuştur. Yani bu dönemde yapılan felsefe Antikçağ'ın dünya ve hayat anlayışının Hristiyanlaşmasından oluşmuştur. Ortaçağ felsefesi dine dayalı, din temelli bir felsefe olsa bile kullandığı kavramları, terminolojiyi kendi başına yaratmış değildir. İhtiyaçları karşılayacak olan bu kavramları, doğrudan Antik Yunan felsefesinden, Platon ve Plotinos'un ve bu arada Aristoteles'in felsefelerinden edinmiştir.

Platon'un duyular ve idealar evreni ayrımı yapması, ideaları tek bir değişme türüyle seçkinleşen kusursuz bir evren olarak düşünmesi, Aristoteles'in Tanrı'yı saf form olarak en yüksekte bulunan, en değerli varlık olarak kabul etmesi, Plotinos'un Aristoteles'e dayanarak yaptığı varlıklar hiyerarşisinin en tepesinde "Bir"i (Tanrı) görmesi, Hristiyanlık temelleri üzerinde oluşan Ortaçağ felsefesinin ön kabulleridir.

Ortaçağ felsefesi, Hristiyan Kilisesi'nin Antik felsefeden yararlanarak kendi dinsel öğretilerini temellendirmek için geliştirdiği bir felsefedir.

MS. 2. YÜZYIL - MS. 15. YÜZYIL FELSEFESİNİN AYIRICI NİTELİKLERİ**MS. 2. Yüzyıl - MS. 15. Yüzyıl Hristiyan Felsefesinin Temel Özellikleri ve Problemleri**

Ortaçağ Hristiyan felsefesi "**Patristik Felsefe**" ve "**Skolastik Felsefe**" olmak üzere iki döneme ayrılır.

1. Patristik Felsefe (MS. 2. YY. - MS. 8. YY.)

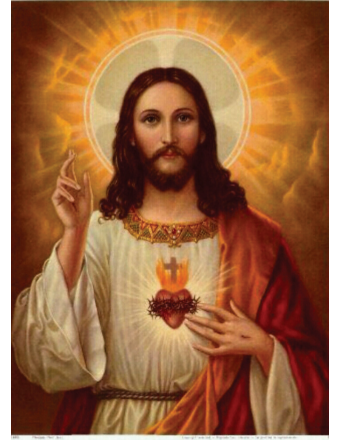
Antikçağ'ın sonlarında, Batı'da ilkçağ boyunca kabul olan çok tanrılı halk dininin yerine yeni bir inanç sistemi (Hristiyanlık dini) yaygınlaşmaya başlamıştı. İşte bu yeni Hristiyan dinine, Antik felsefenin araçlarıyla bir biçim kazandırmak uğraşlarının önemli olduğu Hristiyanlık felsefesinin ilk dönemine **Patristik Felsefe** adı verilir. Patristik felsefe, kilise babalarının felsefesidir. Kilise babaları Hristiyan öğretisinin temellerini kurmada çalışmış olan bilginlerdir. Hepsi kilisenin "aziz", "ermiş" olarak tanımlandığı din adamlarıdır.

Bu bilginlerin yaptığı en önemli faaliyet yeni gelişen Hristiyanlık dinini savunmaktır. Çünkü tek tanrılı oluşu ve kendisine inananların yalnız kendi Tanrısına tapmasını istemesi Hristiyanlığı çok tanrılı dinlerle ve resmi dinden uzaklaşmanın suç sayıldığı Roma Devleti ile çatışmaya sürüklemiştir. Hristiyanlık işte bu yüzden devlete karşı gelmek olarak anlaşılmalı ve kovuşturmalara uğramıştır. İşte böyle bir ortamda kilise babaları Hristiyanlık dinini savunma durumuna geçmişlerdir. Hristiyanlığa karşı yapılan saldırılar Plotinos ve Platon'un görüşlerini benimseyerek karşılanmaya çalışılmıştır.

Patristik felsefenin amacı Hristiyanlığı yaymak, diğer inançlara karşı savunmak ve Tanrı'nın kavranamazlığını ortaya koymaktır. Patristik felsefede "**Akıl almaz olduğu için inanıyorum**" görüşü önemlidir.

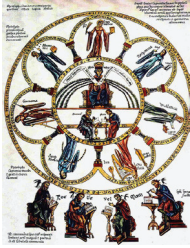
Bilgi

Antik Yunan felsefesi ile Yeniçağ felsefesi arasında kalan, tarihsel olarak MS. 2. yüzyıl ve MS. 15. yüzyıla kadar süren felsefe dönemi Ortaçağ felsefesi olarak adlandırılır.

Bilgi

"Scholasticus" deyimini önceleri teoloji öğretmenleri ile "yedi özgür sanatı" okutanlar için kullanılırdı. Sonraları genişleyerek öğrenenleri ve bu okullardaki çalışmaları da içine almıştır.

Bilgi**Hristiyan Felsefesinin Özellikleri**

- Kendi içinde kapalı bir sistemdir.
- Bu dönemde felsefe kendini otoritelere bağlamış, her türlü eleştiriye kapalı hale gelmiştir.
- Hristiyanlık dininin doğruları mutlak doğru sayılmış, dogmatik bir yapı kabul edilmiştir.
- Aristoteles'in tümden gelim yöntemi benimsenmiş, dindeki her şey olduğu gibi kabul edilip bunları akılla temellendirme çabası güdülmüştür.
- Felsefe ve bilim alanında önemli bir gelişim olmamıştır.
- Felsefe, dine hizmet etmiş, dinin dogmalarının açıklanması, yorumlanması ve temellendirilmesi için çalışmıştır.

2. Skolastik Felsefe (MS. 8. yy – MS. 15. yy)

Ortaçağ Hristiyan felsefesinin ikinci dönemi olan Skolastik felsefe MS. 8. yüzyıldan başlar, 15. yüzyıla kadar sürer. Skolastik felsefe okul felsefesi anlamına gelmektedir. Çünkü bu dönemde felsefe, manastırlarda, katedrallerde akademisyenler tarafından okutulan bir felsefedir. Patristik felsefe daha çok Hristiyan inancına bir öğreti niteliği kazandırmak yolundaki çaba ve denemelerden oluşuyordu. Skolastik felsefe ise bu öğretileri daha sistemli olarak derleyip toplamak ve temellendirmek amacını taşır. Skolastik felsefenin yöntem bakımından yapmak istediği, akılı vahyin doğrularına uygulayarak inanç konularını kavranılır yapmak, bununla da vahye karşı akıl yönünden ileri sürülmüş olan itirazları bertaraf edebilmektir.

Skolastik felsefe, doğruları doğrudan gözlemlenerek yapılacak araştırmalarda değil, otoritelerin sözlerinde ve kitaplarda aramaktadır. Üzerinde tartışılacak problemin çözümü, zaten dini dogmalarca verildiğinden önce bu dogmalara bağlı olarak inanmak, sonra da bunları akılla temellendirmeye çalışmak öncelikli uğraş alanını oluşturur. Bu nedenle "**Anlayayım diye inanıyorum**" görüşü Skolastik felsefenin çıkış noktası ve en önemli amacıdır. Skolastik felsefenin istediği yeni bir şey bulmak değil, temellendirmek ve çürütmektir. Bu nedenle Aristoteles'in mantığına sarılır.

Skolastik felsefede tartışılan konular; her şeyden önce Tanrı'nın varoluşu, Tanrı evren ilişkisi, inanç ve akıl, doğayla Tanrı'nın inayeti, Tanrı'nın mutlak bilgisiyle insan özgürlüğünün nasıl uzlaştırılabileceği ve kötülük problemi konularıdır.

Hristiyan Felsefesinin Bazı Problemleri

- Tanrı'nın Varlığının Kanıtı Problemi
- Kötülük Problemi
- Ruhun Ölümsüzlüğü Problemi
- Tümmeller Problemi

Tanrı'nın Varlığını Kanıtama Problemi

Hristiyan felsefesinde Tanrı'nın varlığını kanıtama çabası ilkçağ felsefesine dayanır. İslam felsefesinde de görülen bu kanıtlamalar; **ontolojik** ve **kozmojik** açıdan yapılan kanıtlamaları içerir.

a) Ontolojik Kanıtama

Tanrı kavramının kendi anlamından yola çıkılarak yapılan bu kanıtama yolu Hristiyan felsefesinde Anselmus tarafından ifade edilmiştir. Bu kanıtlamaya göre, daha yetkini düşünilemeyen ve tasarlanamayan anlamıyla bir Tanrı kavramının insan zihninde bulunması, Tanrı'nın mutlak olarak var olduğunun kanıtı olması sonucunu doğurur.

b) Kozmolojik Kanıtlama

Var olan her şeyin bir nedeni vardır. Evrendeki varlıklar kendilerinden önce gelen bir nedene bağlıdır. Bu nedenler zinciri sonsuza kadar götürülemeyeceğine göre geriye doğru gidildiğinde her şeyin nedeni olan bir Tanrı'nın var olması gerekir. O halde Tanrı vardır.

Kötülük Problemi

Hristiyanlık felsefesinde pek çok problemle bağlantılı olan kötülük problemi, bazen Tanrı'yı kanıtlamada bazen ise varlığını reddetmede kullanılmıştır. Tanrının varlığını reddetmede kullanılan kötülük probleminde esas olan şudur: "Madem Tanrı var, özü gereği iyi olan Tanrı neden bu kötülükleri engellemiyor? Tanrı kötülükleri engelliyemiyorsa o halde güçsüz, engellemek istemiyorsa o halde kötüdür." Bu anlayış Tanrı'nın varlığının reddedilmesine doğru gittiği için güçsüz bulunarak kabul edilmemiştir.

Oysa Tanrı, insanlara iyi olmalarını duyuran kötüden kaçınmalarını isteyen ve her şeyi var eden varlıktır. Bu nedenle kötülük probleminde Hristiyan felsefesinde farklı açıklamalar getirilmiştir.

Kötülük Problemine Yönelik Görüşler**Augustinus**

Augustinus'a göre, Tanrı her zaman insanın iyi davranmasını buyurur. Ama aynı zamanda insana irade özgürlüğü vererek iyi ile kötü arasında seçim özgürlüğü de tanır. Kötü olma insanın iradesinin zayıflığına bağlıdır.

Aquinalı Thomas

A. Thomas'a göre de kötülük insanın irade zayıflığından kaynaklanır. Kötülük, kusurları olan insanın zayıflığıdır.

Ruhun Ölümsüzlüğü Problemi

Bu problem, Hristiyan felsefesinde iki farklı bakış açısıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu dönemin felsefi ve dinsel açıklamalarında "değişen ve ölümlü beden" ile "değişmeyen ve ölümsüz ruh" anlayışı ana kabüldür.

Maddi olmayan, değişmeyen, sonsuz ve ölümsüz olan ruh, maddi olan bedenden önce yaratılmıştır. Ruh Tanrı'dan ayrılmış ve ona geri dönecektir. İnsan bedenden ve ruhtan oluşur. Augustinus'a göre insan ölünce bedenini bu dünyada bırakır. Oysa ruh ölümsüzdür ve diğer dünyaya gider.

Sıra Sende

Skolastik felsefenin otorite ismi sayılan Anselmus, "İnsan kainattaki en mükemmel varlıktır. Bu mükemmel varlık" yaratılmış bir varlık olduğuna göre, bu varlığı yaratan, en üst düzeyde mükemmel bir "var edici" varlığın da olması gerekir ki bu da Tanrı'nın kendisidir." der.

Anselmus'un bu görüşü aşağıdaki sorulardan hangisine cevap niteliğindedir?

- A) İnsan, iyi yaşama nasıl ulaşır?
- B) Evrendeki düzenin kaynağı nedir?
- C) Tanrı'nın varlığı nasıl kanıtlanır?
- D) Her şeyin belli bir başlangıcı ve sonu var mıdır?
- E) İnsanlar hangi yollarla insanlığa etkide bulunabilirler?

Örnek

Ortaçağ'ın en uzun tartışması tümeller sorundur. Tümel deyimiyle anlatılmak istenen "kavram" dır. Kavram aynı cinsten olanların tümünün ifade edilmesidir. Örneğin; "kuş" kavramı, bütün kuşların ortak özelliklerini ifade eder. Sorun bu kavramı ifade eden kuşun gerçekten var olup olmadığıdır.

Buna göre;

- I. Kavram realizmi
- II. Adcılık
- III. Mutezile
- IV. Kavramcılık
- V. Eş'ari

gibi akımlardan hangisi bu problemi tartışmamıştır?

- A) I ve II   B) II ve III
C) I ve III   D) III ve V
E) IV ve V

Çözüm

Mutezile Eş'ari akımı İslam dünyasına ait akımlardır.

YANIT D

Tümeller Problemi

Tümel kavramı, belli bir sınıfın tüm bireylerini içine alan genel kavramları ifade eder. Hristiyan ve İslam felsefesinde Platon ve Aristoteles'in varlık anlayışlarına dayanarak ortaya çıkan bu problemde, tümel kavramının ne olduğu ve nerede bulunduğu tartışılır.

Bu problemin tartışılmasında üç farklı görüş ortaya çıkmıştır:

- a) **Kavram Realizmi:** Bu görüşe göre, tümeller gerçektir ve ayrı bir varlık olarak Tanrı'nın zihnindedir. Bu bakış açısı Augustinus ve Anselmus'a aittir.
- b) **Kavramcılık (Konseptüalizm):** Bu görüşe göre kavramlar, nesne ve eylemlerden bağımsız değildir. Tümeller ne nesneden öncedir ne de sonradır. Tümeller olmadan nesnel gerçekliği bilip tanıyamayız.
- c) **Adcılık (Nominalizm):** Ockhamlı William tarafından savunulan bu görüşe göre, genel kavramlar sadece birer sözden ibarettir, gerçeklikleri yoktur. Asıl gerçeklik tek tek nesnelardır.

İslam Felsefesinin Temel Özellikleri ve Öne Çıkan Problemleri

Ortaçağ felsefesinin bir diğer önemli ve özgün felsefe geleneği İslam Felsefesi'dir. İslam Felsefesi, Hristiyan Felsefesi'nin özellikle Skolastik anlayışla "Karanlık Çağ"a girdiği sırada, elde edilen bilginin yeni katkılarla zenginleşmesine önemli fikirlerle destek vermiş, Antik Felsefe ile Skolastik Felsefe arasında bir köprü görevini yerine getirmiş, bir bütün olarak İslam Kültürü'nden doğmuştur.

İslam Felsefesi'nin doğuşunda etkili olan koşulları üç kısımda ele almak mümkündür. Bunlardan birincisi, İslam Kültürü'nün farklı dini ve entellektüel faaliyetlerinin etkisinde kalması sonucu oluşan rekabettir. Özellikle önceden müslüman olmayan milletlerin sonradan islama dönüp kendi kültür birikimleri ve inançlarını islami dünya görüşüne dahil etmesiyle, onların sahip olduğu birikimi islam kültürüyle uyumlu hale getirmek gerekliliği doğmuştur. Özellikle Abbasiler, bu yeni kültürlerin birikimini islam dünyasının problemlerine yardımcı olup olmadığını görmek için inceleyip değerlendirmenin kaçınılmaz olduğunu düşünmüşlerdir. Böylece Yunan Felsefesi'nden yapılan çeviriler İslam Felsefesi'nin ortaya çıkmasında belirleyici rolü oynamıştır. Örneğin, Aristoteles ve Platon'dan yapılan çevirilerin etkisiyle kendilerine "Meşşailer" denilen filozoflar ortaya çıkmıştır. **Kindi, Farabi, İbn-i Sina ve İbn-i Rüşd** gibi. Bu filozoflar kendilerince din ile felsefe konularını uzlaştırmaya çalışmışlardır.

İkinci olarak, islam dünyasındaki mezhep çatışmalarının islam maneviyatını bölmesi, İslam Felsefesi'nin doğuşunda etkili olmuştur. Bu mezheplerin öğretileri arasındaki farklılıklar siyaset, hukuk, ahlak alanında iz bırakacak çalışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Üçüncü olarak; Kur'an-ı Kerim ve hadislerde varlığın hakikatini ve varlıktaki düzeni araştırmanın teşvik edilmesi, akılcı bir din olan İslam Dini'nin kendine körü körüne iman etme tarzını değil de araştırarak, inceleyerek, bilerek iman etmeyi daha üstün tutması, İslam Felsefesi'nin doğuşunda etkili olmuştur denilebilir.

İslam Felsefesinin Genel Özellikleri

- Antik Yunan felsefesinden etkilenilmiştir.
- Tartışılan genel konular akıl, iman ve inançtır.
- İslam felsefesinden önceki problemler tartışılmıştır.
- Antik Yunan eserleri çevrilmiştir.
- Çeviriler sayesinde felsefe gelişmiştir.
- Hristiyan felsefesi üzerinde etki oluşturulmuştur.

İslam Felsefesinin Bazı Problemleri

- Tanrı'nın Varlığını Kanıtlama Problemi
- İrade Özgürlüğü Problemi
- Toplumsal Yaşama Yönelik Problemler
- Bilgi Problemi

Tanrı'nın Varlığını Kanıtlama Problemi

Tanrı'nın varlığı problemi İslam kelamcılarında Eş'ari ve El Kindi, İbni Sina ve İbni Rüşd gibi İslam filozofları tarafından tartışılmıştır.

Eş'ari: Bu anlayışa göre, insan doğumundan yaşamının sonuna kadar bir takım gelişme süreçlerinden geçer ve olgunlaşır. İnsan bu gelişim ve olgunluğa kendi kendisine ulaşamaz. Bunun için bir yaratıcı gerekir. O da Tanrı'dır.

El Kindi: Tanrı kanıtlamalarından olan "Hudus Delili" ile bu problemi açıklamaya çalışır. Sonradan yaratılanın zorunlu olarak bir yaratıcıyı gerektirdiğini savunan bu delile dayanan El Kindi, evrenin öncesiz olmadığını, sonradan oluşturulduğunu bu nedenle bir başlatıcısının ve başlangıcının olması gerektiğini, bunun mantıksal sonucunun da Tanrı'nın varlığını zorunlu kıldığını savunur.

İbni Sina: Üç tür varlık olduğunu savunur:

Zorunlu (Vacib-ul vücud) varlık, varlığı başka bir varlığa muhtaç olmayan, ezeli ebedi varlıktır.

Mümkün Varlık, somut olarak var olan, sonradan yok olan varlıktır.

Mümkün olmayan varlık, mantık açıdan kabul edilen varlıktır.

Bütün bu varlıklar, varlıklarını zorunlu varlığa borçludur. Zorunlu varlık (Tanrı) taşarak diğer varlıkları oluşturur.

İbni Rüşd: Kur'an ayetlerine dayanarak Tanrı'nın varlığını kanıtlamaya çalışır, bu kanıtlamada iki farklı delilden yararlanır.

İbni Sina

İbni Rüşd

Örnek

Kader anlayışına göre, her şeyi yaptıran Tanrı'dır. Bu anlayışı savunan Cebriye akımına göre, insan kendiliğinden hiçbir eylemde bulunamaz, sadece Tanrı tarafından belirlenmiş eylemleri yapmak zorundadır, insanın iradesi ne de özgürlüğü vardır.

Buna göre aşağıdaki yargılardan hangisi Cebriye inancını pekiştirir?

- A) İnsan davranışları iradenin sonucudur.
- B) Eylemleri belirleyen iradedir.
- C) İradenin seçme şansı yoktur.
- D) Bir düşünceyi ifade etmek özgürlüğün kanıtıdır.
- E) Özgürlük, sorumlulukları belirler.

Çözüm

Cebriye akımına göre, insanın davranışlarını irade ile seçmesi olarak dahilinde değildir.

YANIT C

İnayet Delili	İhtira Delili
Doğadaki ateş, su, hava, toprak gibi varlıklar insanla uyumludur. Bu uygunluğu Tanrı sağlar.	Var olan her şey yoktan yaratılmıştır. Bu nedenle bir yaratıcılarının olması gerekir.

İrade Özgürlüğü Problemi

Özgürlük, kişinin aklını ve iradesini kullanarak bir davranışta bulunmayı seçmesidir. İslam felsefesinde bu problem kader mi, irade mi tartışmasını getirir. Bu tartışmaya dört farklı bakış açısı getirilmiştir. Bunlar **Cebriye**, **Mu'tezile**, **Eş'ariye** ve **Maturidi** akımlarının ortaya koyduğu görüşlerdir.

Cebriye akımına göre, insan davranışta bulunmaya mecburdur, bu nedenle özgür değildir. İnsanın tüm davranışlarının nedeni iradesi değil, evrenin yaratıcısı olan Tanrı'dır. İnsanın davranışlarını irade ile seçmesi söz konusu değildir. Dolayısıyla insan özgür değildir, bu nedenle davranışlarından da sorumlu değildir.

Mu'tezile akımına göre insan akıl ve irade sahibi olduğundan özgürdür ve davranışlarını kendi belirler. Bu iradeyi insana Tanrı vermiştir. Bu nedenle insan davranışlarından sorumlu tutulur.

Eş'ariye akımına göre, insan iradeye sahiptir fakat bu irade mutlak anlamda değildir. İnsanın Tanrı'nın belirlediği davranışları seçme özgürlüğü vardır.

Maturidi akımına göre, davranışlarda seçim yapmak insana aittir. Aklını ve iradesini kullanan insan, davranışlarını seçer ve eyleme geçirir. Tedbir insandan takdir Allah'tandır.

Toplumsal Yaşama Yönelik Problemler

İnsan felsefesinde bu problemler, daha çok toplumun yaşayışı ve devlet üzerine olan görüşlerden oluşur.

Bu görüşler daha çok Farabi ve İbni Haldun tarafından ele alınmıştır.

Farabi: İnsanları toplum halinde yaşamaya yöneltten doğal zorunluluklardır. Çünkü insan tek başına ne ihtiyaçlarını karşılayabilir ne de yetkinliğe ulaşabilir. Bunu ancak kişilerden birinin eksikliğini diğeri ile tamamlayan toplum sağlayabilir. Bu nedenle birey toplum içinde yaşamadıkça yetkinleşemez.

Ona göre erdem, yardımlaşmadır. Gerçek mutluluğa ulaştıracak şeylerle yardımlaşan toplum, erdemli toplumdur. En yetkin devlet, insanlığı kuşatan dünya devletidir.

İbni Haldun: Devlet insanların güvenlik kaygıları nedeniyle ortaya çıkan doğal bir kurumdur. Bu nedenle devlet barışı sağlamalı ve insanı tehlikelerden korumalıdır. Devleti yönetenlerin amacı topluma fayda sağlamak olmalıdır, toplumdakilere zulüm etmekten kaçınılmalıdır.

Bilgi Problemi

İslam felsefesinde bilgi problemine özellikle Farabi ve Gazali farklı bakış açıları getirmiştir.

Farabi: Bilginin üç kaynağı olduğunu savunur. Bunlar duyu, akıl ve nazardır. Duyu ve akıl ile doğrudan, aracısız bilgi elde ederiz. Nazar ile ise dolaylı olarak bilgi sahibi oluruz.

Gazali: Doğru bilgiye ulaşmak için akıl ve duyuların yanında başka bir yeti gereklidir: Kalp gözü (sezgi)

İnsan doğduğu anda bilgisizdir. Onun çevresini bilmesi duyu yoluyla olur. Sonra insanda ayırt etme gücü yani zeka oluşur. Zekanın ötesinde kalp gözü açılır. "Kalp gözü" ile insan gelecekte olacak ve akıl yoluyla bilinmeyecek bazı şeylerin bilgisine ulaşır.

İslam Felsefesinde Bazı Felsefi Görüşler

Naturalistler (Tabiiyyun): Deney ve tümevarım yöntemini islam düşünce dünyasında ilk defa kullanan ve duyuları bilginin kaynağı olarak kabul eden akımdır.

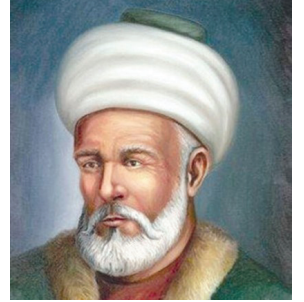
Dehriyye (Materyalistler): Var olan her şeyin maddeden oluştuğunu, dolayısıyla bir yaratıcısının bulunmadığını, maddenin dolayısıyla evrenin ezeli ve ebedi olduğunu savunan görüştür.

Batnilik: İslam'da Kur'an ayetlerinin görünür anlamlarının dışında, daha derinde gerçek anlamlarının bulunduğunu savunup ayetleri buna göre yorumlamaya çalışan akımdır.

İhvanı Safa: 10. yy'da Basra'da ortaya çıkan felsefe akımının taraftarlarına verilen addır. Bu akım, çeşitli alanlardaki düşüncelerden bir ansiklopedi oluşturarak tüm ilimleri aynı yerde toplamayı amaç edinmiştir.

İbni Haldun

Farabi

Duyular da akıl da yanıltıcıdır; onlara dayanarak gerçeğe ulaşmak imkânsızdır. Mutlak gerçeği apaçık biçimde kavramanın yolu gönülden geçer. Duyuların ve aklın bize veremeyeceği bu bilgiye ancak gönül gözü ile ulaşabiliriz.

Gazali

Sıra Sende

Anselmus, "Anlamak için inanıyorum." der. Ona göre, seven bir kimse sevdiğini tanımak ister. Tanrı'yı sevdiğini söyleyen kişi onu içgörüyle kavrayıp deneyimlemiyorsa, inancını bilgiye dönüştüremiyor demektir.

Buna göre Anselmus aşağıdakilerden hangisini savunuyor olabilir?

- A) İnancın önemini
- B) İnanç konularının akılla onaylandığını
- C) Akıl her şeyi bilemeyeceğini
- D) Tanrı'nın bilinmeyeceğini
- E) İnancın akıldan önce geldiğini

Meşşailik Felsefesi: Yunan felsefesindeki evrenin öncesiz ve sonrasız olduğu görüşü ile, İslam Felsefesindeki evrenin Tanrı tarafından yaratılmış olduğu görüşünü uzlaştırmaya çalışan akımdır.

İşrakilik Felsefesi: Bilginin mistik sezgiye dayandığını, aklın ve mantığın bilgi veremeyeceğini savunan akımdır.

MS. 2. YÜZYIL – MS. 15. YÜZYIL FELSEFESİNDE AKIL VE İNANÇ İLİŞKİSİ Hristiyan Felsefesinde Akıl ve İnanç İlişkisi

Hristiyan Felsefesinde bu ilişki çoğunlukla inanç merkezinde ele alınmıştır. Bu felsefeye göre, akıl inancı anlamak için vardır.

Tertullianus'a göre akıl her şeyi bilemez çünkü sınırlıdır. Bu nedenle akılla bazı şeyler bilinemeyeceğinden, inancı temele almak gerekir." **Akıl almaz olduğu için inanıyorum.**" yargısını savunur.

Clemens ise "**Anlamak için inanıyorum.**" diyerek, inanç konularının akıl tarafından onaylanması gerektiğini savunur.

Aquinalı Thomas ise inanç ile aklın birbirinden farklı alanların bilgisini verdiği savunarak "**İnanayım diye biliyorum.**" görüşünü savunur.

Augustinus ise inancın akıldan önce geldiğini söyleyerek, bunları uzlaştırmaya çalışmış, "Anlamak için inanıyorum." görüşünü savunmuştur.

Ockhamlı William, inanç ve akıl birbirinden ayrı şeylerin bilgisini verir, bu nedenle inancın akla, aklın inanca müdahalede bulunamayacağını savunur.

İslam Felsefesinde İnanç ve Akıl İlişkisi

İslam felsefesinde bu problem akıl ile inancı uzlaştırma yoluyla çözülmeye çalışılır.

Mutezile akımı akıl yoluyla insanın hem kendisini ve doğayı hem de Tanrı'yı ve yarattıklarını bilebileceğini savunur.

Maturidi akımı Tanrı'nın varlığına ilişkin oluşturulan hurafelerden kurtulmanın yolu bu hurafeleri kaldırmak için akli kullanmaktır.

Gazali'ye göre akıl, inancın bilgisinin bilinebilmesi ve onaylanması için gereklidir.

El Kindi ise, hem akıl hem de inancın bilgisi bizi hakikate ulaştırır der.

Farabi, akıl ile inancın konu ve amaçlarının aynı olduğunu, her ikisinin de amacının insanı en yüksek mutluluğa ulaştırmaya çalışmak olduğunu savunur.

İbni Rüşd, akıl ile inancın birbiriyle çelişmediğini aksine uyum içinde olduklarını savunur. Akılla doğru bilgiye ulaşılır. Akılsal olan inançsal olandır.

MS. 8 - MS. 12. Yüzyıl Arasındaki Çeviri Faaliyetlerinin İslam ve Batı Felsefelerine Etkileri

İslamiyet, Hz. Muhammed'in vefatından sonra doğduğu yerde, farklı kültür ve medeniyetlerle karşılaşmıştır. İlk başta İslam dininin verilerinin, doğrularının yeterli olduğunu düşünen müslümanlar, bu kültürlerle etkileşime girmemişlerdir. Fakat daha sonra etkileşim kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu etkileşim içinde en çok değer verilen Antikçağ bilgeliği yani bilim ve felsefe olmuştur. Müslümanlar Antikçağ felsefesi ile doğrudan karşılaşmamışlardır. Daha çok Helenistik dönemde Süryanilerin Antikçağ filozoflarından yaptıkları çevirilerle felsefeyi tanımaya çalışmışlardır.

Emeviler döneminde ise, Şehzade Halid bin Yezid'in başlattığı çeviri faaliyetlerinde Mısır'dan gelen ve Yunanca'ya vakıf olan bazı insanlara tıp, kimya ve astrolojiyle ilgili kitaplar tercüme ettirilmiştir.

Emeviler döneminde çevirilerin mevcut olmasına karşılık, çeviri faaliyetleri asıl, bu işin devlet politikası olarak görüldüğü Abbasilerde daha da artmıştır. Abbasilerde özellikle El-Me'mun döneminde çeviri faaliyetleri zirveye ulaşmıştır. Özellikle bu dönemde **Beytü'l Hikme** adında bir çeviri bürosunun kurulması çeviri faaliyetlerini hızlandırmıştır. Beytü'l Hikme'nin içinde bir kütüphane ve bir rasathane mevcuttur. Burada Yunanca'dan Aristoteles'in felsefesi, Hipokrat, Galen tıbbi ve Batlamyus astronomisi önce Süryanice'ye ve sonra Arapça'ya çevrilmiştir. Bu çeviriler ile müslümanlar büyük ilerlemeler kaydetmiş çevrilen ilmi eserlerden İslam filozofları yararlanmış, bu eserler birçok kopya el yazması ile çoğaltılarak kütüphanelerde yerini almıştır.

Antik eserlerin Arapça'ya çevrilmesiyle başlayan İslam felsefesi kısa bir süre içinde farklı felsefi görüşlerin doğmasına yol açtı. Farabi ve İbn-i Sina o zamana kadar Aristoteles ve Platon'un bilinen bütün eserlerini onların izinden giden Plotinos ve Porphyrius'un açıklamalarını yorumladılar, İbn-i Rüşd, görüşlerini takip ettiği Farabi ve İbn-i Sina'ya dayanarak Aristoteles'in başta mantığı (Organon) adlı eseri olmak üzere bütün eserlerini yeniden yorumladı.

İslam dünyasında, düşünce alanında görülen bu parlaklık sonucunda Batı'nın İslam felsefesine olan ilgisi artmış, XI. yüzyıl sonlarında Doğu'ya karşı bir ilgi uyanmıştır. Haçlı seferleri, Endülüs ve Sicilya medreseleri, Batı'daki eğitimin ve bilimin yetersizliği, İslam felsefesi ile etkileşimde bulunmayı zorunlu kılmıştır.

Batı dünyası 12. yüzyılda İslam felsefesi ve bilimine dair eserlerin Latince'ye çevrilmesi için büyük çaba harcadılar. Bu çeviri faaliyetlerinin en önemli simalarından olan Gundissalvi, Farabi'nin felsefesini çevirdi, böylece Batı'da önemli olan "yedi bilgi" sisteminin yerine Farabi'nin görüşlerini geçirdi. Bu görüşler de Aquinalı Thomas ve Augustinus'un düşünceleri üzerinde etkili oldu. Batı dünyası Farabi'nin yanında İbn-i Sina'dan da etkilendi. Özellikle İbn-i Sina'nın tıp ve psikoloji konusundaki bilgilerini kullandılar.

Bilgi

Halife Me'mun bir gün rüyasında buğday tenli, geniş alınlı ve çattık kaşlı, saçları seyrek, gözleri mavi, güzel yüzlü bir kimseyi koltuğunda oturuyor olarak gördü. Ve ona sordu: "Kimsin sen?" Adam: "Ben Aristoteles'im" dedi. Me'mun "bu duruma çok sevindim ve ona şunları sordum" dedi. "Ey filozof sana soru sorabilir miyim?" Aristoteles, "sor" dedi. Daha sonra ona "iyi olan nedir?" dedim. Aristoteles "aklen iyi olandır" dedi. Sonra, "başka nedir?" dedim. O, "dinen iyi olandır." dedi. Ben "başka nedir?" dedim. O, "çoğunluğun iyi kabul ettiği şeydir" dedi. İşte (İslam aleminde) felsefe kitaplarının çoğalmasının sebebi budur.

İbn-i Nedim el-Fihrist S.339

ETKİNLİK - 1

Aşağıdaki ifadelerin yanına doğru ise "D" yanlış ise "Y" yazınız.

1. Ortaçağ felsefesinin temelleri dini bir kaygı ile atıldığı için, bunların üzerine olan düşünce sistemleri de tamamen dini bir nitelik taşır.
2. Ortaçağ felsefesi üç döneme ayrılır.
3. Patristik felsefe kilise babalarının felsefesidir.
4. Skolastik felsefenin amacı Hristiyan dogmalarını eleştirmektir.
5. Skolastik felsefenin sloganı "Akıl almaz olduğu için inanmıyorum"dur.
6. İslam felsefesi, sadece Arap dünyasının düşünsel temelleri üzerine kurulmuştur.
7. Yunan felsefesinden yapılan çeviriler İslam felsefesinin doğuşunda etkili olmuştur.
8. İslam felsefesindeki Kelam akımı, sadece aklın doğruya ulaşmada yeterli olmadığını aklın yanında inancın da olması gerektiğini savunur.
9. Kindi, Farabi, İbn-i Sina ve İbn-i Rüşd, Aristoteles ve Platon'dan etkilenmiştir.
10. İbn-i Rüşd peygamber ve filozofun aynı söylemleri farklı araçlarla söylediğini savunur.

MS. 2. YÜZYIL - MS. 15. YÜZYIL FİLOZOFLARININ FELSEFİ GÖRÜŞLERİNİN ANALİZİ

Augustinus (354 - 430)

Kuzey Afrikalı teolog olan Augustinus, Cezayir'de Thagaste'de doğmuş, Kartaca'da ölmüştür. Augustinus, Hristiyan dininin öğretisine sistemli bir birlik, bütünlük kazandıran, Hristiyan inançlarını felsefi bir anlayış içine yerleştiren, Hristiyan dogmalarını akılla, özel alanda felsefeyle temellendiren düşünürdür.

Bütün öğretilerini Tanrı ve ruh üzerine kurmuş olan Augustinus, yaratan ile yaratılan arasında öz bakımından aşılmaz bir başkalık olduğunu kabul eder. Ona göre Tanrı birdir, öncesiz ve sonrasızdır. Tanrı'nın yaratıkları ise önceli ve sonralıdır. Tanrı varlığıyla evrene aşkın bir varlıktır. Var olan her şeyin varlık sebebi olsa da kendisi varlığını hiçbir şeye borçlu değildir. Nitekim **İtiraf** adlı eserinde şöyle anlatır: "Ama kendisindeki hiçbir şey ölmeden hep yaşayan sen Efendi, sen yalnızca yüzyıllardan beri değil, "önce" denebilen her şeyden önce varsın; sen Tanrı'sın, yarattığın her şeyin Efendisisin; geçici tüm varlıkların nedeni sende var, her değişen varlığın değişmeyen kökleri sende bulunuyor; kendileri neden olmayan ve zaman içindeki bütün varlıkların sonsuz nedenleri sende yaşar."

Augustinus'ta Tanrı, tıpkı Platon'un değişmez kabul ettiği idealar gibi yetkin ve değişmez bir varlıktır. Tanrı her şeyin üstündedir, evrene aşkındır. Tanrı Plotinos'un iddia ettiği gibi evrene yayılmış değildir. Dolayısıyla Augustinus penteizmin karşısındadır. Tanrı her şeyin üstünde, yalın, en üstün, en yüce varlıktır. Evreni yaratmadan önce tasarlamış, evreni hiçten yaratmıştır. Bu nedenle yaratma ve Tanrı'nın mutlak gücü konusunda Platon'un ve Plotinos'un görüşlerinden ayrılır.

Farabi (870 - 950)

İslam felsefesinin en önemli filozoflarından olan Farabi Buhara'da doğmuş, Bağdat'ta hukuk eğitimi görmüş, burada kadılık yapmıştır. Felsefe, doğa bilimleri, matematik ve müzikle uğraşmıştır. Aristoteles'in fikirlerini benimseyip yayan Farabi, "**Muallimi Sani**" (ikinci öğretmen) lakabıyla tanınır. Aristoteles'e ise İslam dünyasında "**Muallimi Evvel**" (birinci öğretmen) denmiştir.

Farabi'nin önemli eserlerinden biri "**El-Medinetül Fazıla**" (Erdemli Şehir)dir. Bu kitapta siyaset hakkındaki ideal görüşlerini belirten Farabi şöyle der: "Her insan yaşamak ve mükemmelliğe ulaşmak için yaradılışında birçok şeye muhtaçtır ve bunların hepsini tek başına sağlayamaz. Her insan bunun için çok kimsenin bir araya gelmesine muhtaçtır. Böylece toplum oluşur. Bu toplumda mutluluğa ulaşmak için yardımlaşma olursa bu toplum erdemli toplum sayılır. Erdemli toplum, bütün organları ile sağlıklı bir vücuda benzer. Nasıl ki bedenin organları arasında hiyerarşik bir ilişki söz konusu ise aynı şey sağlıklı bir bedene benzeyen erdemli şehir için de söz konusudur. Yani şehri teşkil eden organlar yaratılışta çeşitli ve birbirlerinden üstün yapıdadır. Bunların arasında bir yönetici ve mertebe olarak ona yakın kimseler bulunur."

Farabi'ye göre erdemli şehrin yöneticisi, bedenen ve ruhen sağlam, zeki, öğrenme ve öğretmeyi seven, dürüst, kendine güvenen, Tanrı'ya inanan, çalışkan ve hepsini içeren hikmet sahibi biri olmalıdır. Yani tıpkı Platon'un söylediği gibi **filozof** olmalıdır. Fakat onun aynı zamanda **peygamber** de olması gerekir. Çünkü gerekli ahlak bilgisini cahil olan kitleye aktarabilmek ve onları ikna etmek için bilgi dışında iletişim becerilerine sahip olmalıdır. Yöneticiler bu niteliklere sahip olmadıkları takdirde, yönettikleri kişiler mutsuz olur.

İbn-i Sina (980 - 1037)

Buhara'da doğan İbn-i Sina, Ortaçağ Hristiyan dünyasında **Avicenna** adıyla tanınan İslam filozofudur. İbn-i Sina hem İslam hem de Hristiyan Batı'da büyük bir üne sahiptir. Felsefe ve özellikle metafizik alanında yadsınamaz güçlü izler bırakmıştır. Aristoteles felsefesiyle Platonik felsefenin kusursuz bir sentezini oluşturan İbn-i Sina ayrıca kelimeler veya İslam felsefesinden de etkilenmiştir.

Farabi'nin öğrencisi olan İbn-i Sina, metafizikle ilgilenmiş ve o da Farabi gibi Aristoteles'in madde form kuramını esas almıştır.

İbn-i Sina evrenin varlığa gelişinin Tanrı'nın iradesine bağlı olduğunu düşünmez, evren zorunlu bir varlıktan taşmıştır. Bu zorunlu varlık, kendi varlık nedenini kendinde taşıyan varlık yani Tanrı'dır. Tanrı, evrenin varlığından ayırılır ve ondan önce gelir. Bu zorunlu **ilk**'ten taşma sonucu bir **Akıl** çıkar. Fakat bu akıl, daha önce gelenden taşıdığı için artık ilk değildir. Bu akıldan bir başka akıl çıkar ve onuncu akla kadar bu böyle devam eder. Onuncu ve sonuncu akıl **Faal Akıl** (işleyen akıl) dır ve dünyayı yönetir. Onuncu aklın oluşturduğu madde, faal aklın verdiği tözsel biçimleri alır.

Bilgi

Farabi'nin ideal devletinde yönetici 12 meziyete sahip olmalıdır:

- Öncelikle organları tam ve eksiksiz olmalıdır.
- Kendisine söylenen her şeyi iyi kavrayıp anlayabilmelidir.
- Hafızası kuvvetli olmalıdır.
- Uyanık ve zeki olmalıdır.
- Hitabet sanatına sahip olmalıdır.
- Bilgi edinmeyi ve öğrenmeyi sevmelidir.
- Kötü huyları olmamalıdır.
- Yalandan nefret etmemelidir.
- Gümüşle altın gibi şeylere tamah etmemelidir.
- Adaleti sevmelidir.
- İlimli bir mizaca sahip olmalıdır.
- Azimli ve kararlı olmalıdır.

Bilgi

İbn-i Sina küçük yaşlardan itibaren felsefe, mantık, hukuk ve matematik alanlarında özel dersler almıştır. 10 yaşına geldiğinde hafız olmuştur. 16 yaşına geldiğinde ünlü filozof Nalid'den dersler almış ve hekim olarak tanınmıştır. 18 yaşında Buhara Emirini tedavi etmiş ve karşılığında zamanın önemli kütüphanesi olan Samani Kütüphanesinden yararlanma hakkı elde etmiştir. Yazmış olduğu Tıbbın Kanunları (El-Kanun fi't Tıb) kitabı Latinceye çevrilmiş ve Batı ülkelerinde 400 yıl boyunca temel tıp kitabı olarak kullanılmıştır.

Hikaye

Gazali, eğitim almak için uzak yerlere gitmiş, yıllarca ilim tahsil ettikten sonra memleketine dönmek için onca yıllar okuduğu kitaplarını, not tuttuğu defterlerini de bir deveye yükleyerek memleketine giden bir kervana katılmıştır. Yolda haydutlar kervanın yolunu keserek işlerine yarayacak ne varsa el koymuşlar. Sıra Gazali'ye geldiğinde devesinde bulunan kitap ve defterlerini almak istemişler Gazali yalvarır:

- Ne olur onları almayın. Ben onları senelerimi vererek elde ettim. Onlar sayesinde ilim sahibi oldum. Zaten sizin de işinize yaramaz.

Haydutların başı gülerken der ki:
- Sen nasıl ilim sahibisin ki, elinden defterlerin alındığı zaman sende ilim namına bir şey kalmıyor. Böyle der ve defterlerini geri verir. Fakat bu sözler Gazali'yi çok etkiler ve bundan sonra okuduğu ilimleri defterine değil, zihnine yerleştirir.

Gazali (1058- 1111)

Gazali, Horasan'ın Tus kentinde doğmuş, Bağdat'taki ünlü **Nizamiye Medresesi**'nde müderrislik yapmış bir İslam düşünürüdür. Geçirdiği bir inanç bunalımı sonucu görevinden ve ailesinden ayrılarak Suriye, Mekke ve İran'da dersler vermiştir. Doğduğu kente döndükten sonra kendisini felsefe çalışmasına adanmış, sufilerin mistik yaşamına uygun bir yaşam sürmüştür.

Ünlü kitabı "**El- Münkız Mine'd Dalal**"de duyulardan elde edilen verilere güvenilmeyeceğini, aklın da bütün konuları kavramakta yetersiz olduğunu öne sürer ve şöyle der: "Şunu bilmelidir ki insan asıl yaratılıştaki bilgisiz, Tanrı'nın yarattığı bütün alemlerden habersiz olarak yaratılmıştır. İnsanların bu evrenleri bilmesi akıl yolu ile olur." İnsanda varlığı bilmenin ilk yolu duyumlardır. Daha sonra akıl yetisi oluşur. Aklın ötesinde insanda başka bir göz açılır. Onunla gelecekte olacak hadiseleri ve aklın ermediği bazı şeyleri görür."

Gazali'ye göre, duyuların bilgisi yanıltıcı aklın bilgisi ise sınırlıdır. Bu nedenle bunlara sonsuz güven duymamak gerekir. Aklın ilkeleri bir kesinlik ifade etmez, bu nedenle onun ötesinde bir dayanak noktası aranmalıdır. Bu dayanak noktası **kalp gözü**'dür. Bilgi insan gönlüne bir nur, bir ışık olarak iner. Bu ışığı insan gönlüne atan Tanrı'dır. İnsanın bu ışığı fark edebilmesi ve kalp gözü'nün açılabilmesi için kalbini temizlemesi ve tutkularının baskısından kurtarması gerekir. İnsan bunları yapabilirse var olan her şeyi, **sezgi** yoluyla, bir aynada olduğu gibi, aracısız olarak kavrar. Kalp gözü açılan kimse dış dünyayı ve fizik ötesini daha iyi bilir ve bilgilerine değişmez bir dayanak bulur.

İbn-i Rüşd (1126 - 1198)

1126'da Kordoba'da doğan İbn-i Rüşd, felsefe, astronomi, hukuk gibi konulara ilgi duymuş özellikle Aristoteles'i çok iyi anlayarak yorumlamıştır. Batı dünyası Aristoteles'i, İbn-i Rüşd'ün eserleriyle tanımıştır. Aristotelesçiliği özellikle yeni Platoncu etkilerden arındırarak, yeni baştan inşa eden İbn-i Rüşd, Batı'da **Averroes** adıyla tanınmıştır.

Kendisini bütünüyle felsefeye adanmış olan İbn-i Rüşd'ün asıl amacı, felsefeyi İslam dinine aykırı bulanlara karşı savunmaktır. Bu nedenle **Tehafut et Tehafut el- Felasife** (Felsefecilerin Tutarsızlığının Tutarsızlığı) adlı kitap yazmıştır. Bu kitap Gazali'nin **Tehafüt'ül - Felasife** (Felsefenin Tutarsızlığı) adlı kitabına cevap vermek adına yazılmıştır. İbn-i Rüşd, Gazali'nin filozoflara yaptığı eleştiriyi bu kitabında çifte hakikat öğretisiyle karşılar. İbn-i Rüşd'ün üzerinde durduğu en önemli problem din felsefe ilişkisidir. O, din ile felsefeyi uzlaştırmaya çalışır. İbn-i Rüşd, felsefeyi, "dinin ikiz kardeşi ya da birbirlerini tabiatları gereği seven iki arkadaş" gibi görmüştür. Bu nedenle felsefenin temelinde "akıl - vahiy" arasında var kabul edilen çatışmayı ortadan kaldırmak amaçtır. Felsefeyle din aynı yolun yolcusudur, aynı hakikatlere ulaşmaya çalışan bu iki disiplin, sadece farklı yöntemler kullanmaları bakımından birbirinden ayrılırlar. Aynı hakikat felsefede bilimsel bir tarzda dinde ise, hitabet ya da imgesel bir tarzda kendini ifade ederek karşımıza çıkar. Yani felsefe ve din farklı araçları kullanıp aynı hakikati ifade eden iki alandır.

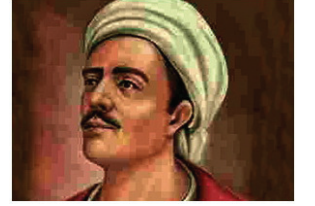
MS. 2. YÜZYIL - MS. 15. YÜZYIL FELSEFESİNDE ÖRNEK DÜŞÜNCELER Tasavvuf Düşüncesi

Tasavvuf, özü itibariyle insanın nefsinin ve arzularının boyunduruğundan kurtulması mücadelesidir. Bu mücadele imanla, ibadetle yaşayarak yapılır ve ömür boyu sürer. İslam tasavvufu "kendisi halk ile kalbi Hak ile" formülü ile halkın içindedir. Tasavvuf düşüncesinin başlıca amacı, dinin insana yüklediği görevlerin, yasakların altında yatan derin anlama inmek ve insan yaşamının ve alinyazısının gerçek anlamını bulmaktır, çünkü hakikat açıkca belirtilmemiştir. İşte insan asıl hakikati bulmaya, ahlaklı, temiz yaşama yani bilgeliğe yönelmelidir.

Mevlana, insanın kutsal olduğunu kabul eder. Çünkü Tanrı insanı yaratmış ve ona ruhundan üflemiştir yani insan Tanrı'dan pay taşımaktadır. Bu nedenle kim olursa olsun, kadın - erkek, dindar, tanrı tanımaz, zengin - fakir hepsi saygı değerdir.

Yunus Emre'ye göre her insanda onu dünyaya bağlayan bir "**benlik**" vardır. Bu benlik sayesinde insan ihtiyaçlarını karşılar. Fakat aynı zamanda bu benlik insanı, bencil, çıkarıcı, hırslı yapar onu sevgiden, Tanrı'dan uzaklaştırır. O halde benliği sevgi (aşk) ile etkisiz kılmalı, bencil olan bu benliğin yerine "ilahi benlik"i geçirmelidir.

Hacı Bektaş Veli'ye göre insan, içini temizlemeli, tevazu sahibi olmalı, yetmişiki milleti ayıplamamalı, bütün yaratılmışları yaradandan ötürü sevmesini bilmeli, onlara karşı hoşgörülü ve emin olmalıdır.

1. Ortaçağ felsefesi, kilisenin Antikçağ felsefesinden yararlanarak dini güçlendirmek için geliştirdiği bir felsefedir. Bu dönemde dine hizmet etmeyen bir felsefe lüzumsuz görülüyordu. Nitekim Ambroise "Dünyanın ne olup olmadığı üzerine münakaşa etmek, ahiret hayatında ne işimize yarayacak?" diyerek bu düşünceyi destekliyordu.

Buna göre, Ortaçağ felsefesi için aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Dinsel dogmaları temellendirme amacı taşıdığı
- B) İnsan özgürlüğüne önem verdiği
- C) Her konuda araştırma yapmaya çalıştığı
- D) Deneysel temelli bir yöntemi benimsediği
- E) Eleştireci bir bakış açısına sahip olduğu

2. Skolastik felsefe Ortaçağ'a damgasını vurmuş bir düşünüş biçimidir. Skolastikler, Aristo ve Platon gibi düşünürlerin sistemlerini tek doğru olarak görmüş, inancı ve vahyi akılla temellendirmeye çalışmışlardır.

Buna göre, Skolastik felsefe için;

I - Açıklamalarında inancı temel aldığı

II- Dogmalara dayalı olduğu

III- Otoritelerin görüşlerine dayandığı

gibi özelliklerden hangileri söylenebilir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız III
- C) I ve III
- D) II ve III
- E) I, II ve III

3. Ortaçağ Batı'da felsefe açısından kısır bir çağ olmuştur. Kilise, düşüncenin çizgisini belirlemiş ve bu çizginin dışına çıkılmaması için her türlü baskı yolunu kullanmıştır. Akıl dini temellendiren bir araç olmaktan öteye gidememiştir.

Buna göre, aşağıdakilerden hangisinin Ortaçağ felsefesinin özelliği olduğu söylenebilir?

- A) Her türlü otoriteden bağımsız olma
- B) Eleştiri ve sorgulamaya kapalı olma
- C) Evreni açıklamaya çalışma
- D) Tanrı'nın varlığını ispatlamaya çalışma
- E) Bilimsel çalışmaları destekleme

4. İslam felsefesinin en önemli tartışma konusu, insan ile Tanrı arasındaki ilişkinin nasıl olduğudur. İnsan iradesinin özgür olup olmadığı, yaşamın anlamının ne olduğu, doğru bir yaşam sürmenin yollarının ne olduğu, İslam dininin temel ilkeleri göz önünde tutularak belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu anlatımdan İslam felsefesine ilişkin çıkarılabilecek en kapsamlı yargı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Evreni ve varlığın ana maddesini saptamaya yönelik bir felsefedir.
- B) İnsan ve onun yaşamına ilişkin din temeline dayanan bir felsefedir.
- C) Toplumsal kurumlarda yenilikler yaratan bağımsız bir felsefedir.
- D) İnsanlara dinsel dogmaları kabullendirmeye yönelik dogmatik bir felsefedir.
- E) Tanrı'nın yarattığı mutlak doğrulara bağlanan bir felsefedir.

5. Ortaçağ düşünürlerinden Augustinus'a göre, sonsuz ve mutlak doğru, insan tarafından oluşturulamaz; o, Tanrı tarafından yaratılmış ve insanın içine yerleştirilmiştir. İnsanın yapması gereken şey, içine yerleştirilmiş olan mutlak doğruyu aramaktır. Bunu yapabilmek için de insanın dünya nimetlerinden uzak durarak kendini bütünüyle Tanrı'ya ve dini inançlara adanması gerekir.

Buna göre, Augustinus'un bu görüşü aşağıdaki yargılardan hangisiyle özetlenebilir?

- A) İnsan, aklını ve iradesini kullanarak evreni açıklayabilir.
- B) Evrensel hakikatler insan için kapalıdır, bilinmez.
- C) Mutlak doğruların temelinde aklın ürettiği yargılar vardır.
- D) İnsanın yapabileceği tek şey Tanrısal iradeye boyun eğmektir.
- E) Gerçeklere düşünce yoluyla ulaşan insan kendi üstünde güç tanımamalıdır.

6. Gazali diyor ki; "Tüm bilgilerimi bir kenara bıraktım, gördüm ki ben de kesin bilgi yoktur. Duyularım aracılığıyla elde ettiklerimi inceledim, tecrübelerim bana duyularımın yanıltıcı olduğunu gösterdi. Aklımı sorguladım, yargılarım beni şüpheye düşürdü. Ben de kendi içime baktım. İçimde Tanrı'nın vermiş olduğu bir nur, bir ışıkla kalp gözüm açıldı ve doğruları orada buldum."

Gazali, bu düşüncesiyle aşağıdakilerden hangisini vurgulamaktadır?

- A) Doğru bilgi kişiden kişiye değişen bilgidir.
- B) Değişmez doğrulara ancak "kalp gözü" ile ulaşılır.
- C) Akıl, diğer bilgi kaynaklarına göre daha güvenilirdir.
- D) Duyulardan gelen veriler akılla birleşince hakiki bilgi oluşur.
- E) Doğru bilgiye ulaşmak için doğa düzeni kavranmalıdır.

7. Farabi, insanın üstün iyiye ve mükemmelliğe ulaşması için düşünmeyi, bilgiyi, iradeyi ve bunlara dayanarak seçmeyi şart koşar. İrade ve seçim ise ancak toplum içinde gerçekleşir. Ahlakın amacı mutluluktur. Mutluluğun ne olduğunu bilmek insanın görevidir. İnsan iyiliğe ve kötülüğe doğuştan yeteneklidir. Onu akıl ve eğitim yönlendirir.

Buna göre, Farabi ahlak görüşünde aşağıdakilerden hangisini benimsemektedir?

- A) İnsanın kendisinin de bir parçası olduğu doğa düzeni ahlak yasasının kaynağıdır.
- B) İyi eylemlere, dolayısıyla mutluluğa aklın bilgiye dayalı seçim yapmasıyla ulaşılır.
- C) Ahlaki eylemlerde insanın vicdanı, onun klavuzu olmalıdır.
- D) Bir davranışın ahlaki değeri sonucuyla değil, eyleme karar verdikten ilkeyle belirlenir.
- E) Ahlaki değerlerin doğruluğu bireylerin kanılarından bağımsızdır.

8. Her insanın yapması gereken işlerde başka insanlara bağlanması, doğal bir eğilimdir. Bütün insanlar ihtiyaçlarını giderebilme hususunda birbirleriyle yardımlaşmaya ve birlikte bulunmaya muhtaçtır. Kendi türüyle birarada bulunma, toplum halinde yaşama diğer canlılarda olduğu gibi insanlarda da vardır. Toplum halinde yaşamının amacı da bireyler açısından yetkinliği gerçekleştirmektir. Yeterlilik ve yetkinlik, medeni bir hayat tarzıyla mümkündür.

Farabi'ye ait bu görüşten hareketle aşağıdakilerden hangisine ulaşamaz?

- A) İnsanları toplum halinde yaşamaya yönelten etken doğal zorunluluktur.
- B) Birey, toplum içinde yaşamadıkça yetkinliğe ulaşamaz.
- C) Toplu halde yaşamak eğiliminde olan insan bir başkasına muthaçtır.
- D) Uygar bir hayat içinde olan insan doğası gereği erdemlidir.
- E) Birbirleriyle yardımlaşan insanlar toplumu oluşturur.

9. "Bütün yaratılmışlar içinde öyle biri vardır ki, sadece o, varlığın özünü, mutlak güzelliği ve iyiliği seçebilir. Bu, kendisine ilahi ruh üflenmiş olan insandır. Tanrı onu kendi kudretini bilecek ve sevecek ölçüde yükseltmiştir."

Mevlana'ya ait bu görüşten hareketle aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

- A) Yaratılmışlar içinde en üstün olanı insandır.
- B) İlahi varlık akıl yoluyla bilinemez.
- C) Tanrısal öz taşıyan bütün varlıklar değerlidir.
- D) Tanrı'ya ulaşmanın yolu sadece sezgidir.
- E) İnsan yanlıgıy içinde taşıyan varlıktır.

1. Ortaçağ felsefesi MS. 2. yüzyıl - MS. 15. yüzyıllar arasında özellikle Batı Hristiyan dünyasında yapılan düşünsel faaliyetleri ifade eder. Bu faaliyetler de Antikçağ'dan alınan felsefi birikim, özellikle Aristoteles felsefesi kullanılarak, Hristiyanlık dininin düşünceleri, dogmaları, mantıklı hale getirilmeye, temellendirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde felsefenin en temel görevi budur.

YANIT A

2. Skolastik felsefe olarak adlandırılan düşünüş şekli, Batı Hristiyan dünyasının ikinci dönemidir. Bu dönemde baskılardan kurtulan Hristiyanlık dini kendine sağlam temeller bulma iddiasındadır. Bu sağlam temelleri de Aristoteles ve Platon'un düşüncelerinde bulur. Dolayısıyla bu dönemde inancı temel alan, kendi dogmalarını felsefeyle mantıklı hale getirmeye çalışan din, iki büyük otoritenin, Platon ve Aristoteles'in görüşlerine dayanır.

YANIT E

3. Ortaçağ felsefesinde doğrular, Hristiyanlık dininin dogmalarında bulunur. Bu nedenle bu dönemde hakikatin, düşüncenin çizgisi bellidir. Bu nedenle Ortaçağ felsefesi "doğru"nun zaten bulunmuş olduğuna inandığı için "yeni"yi aramaz. Bu durumun dışına çıkılmasını da istemez. Bu nedenle bu dönemde yeni düşünceler gelişmediği gibi, inancın söylemlerinin de dışına çıkılması, sorgulanması istenmemiştir. Yani bu dönem eleştiri ve sorgulamaya kapalı bir dönemdir.

YANIT B

4. Parçada İslam felsefesinin ele aldığı konular vurgulanmaktadır. Bu konular, insan ile Tanrı arasındaki ilişki, insan iradesinin özgür olup olmadığı, yaşamın anlamının ne olduğu gibi problemlerdir. Dikkat edilecek olursa bu problemler daha çok insan ve yaşamına ilişkin olup İslam felsefesinde dinin temel ilkeleri ile çözümlenmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla İslam felsefesi, insan ve onun yaşamına ilişkin din temeline dayanan bir felsefedir.

YANIT B

5. Augustinus'a göre hakikatin mutlak ifadesi ancak Tanrı tarafından oluşturulabilir ve insanın ruhuna Tanrı tarafından yerleştirilir. İnsanlar bu mutlak doğruyu dış dünyada değil kendi içinde aramalıdır. Bunun için de nefesine hakim olmalı, kendini Tanrı'ya adanmalıdır. Dolayısıyla insanın yapabileceği tek şey Tanrısal iradeye boyun eğmektir.

YANIT D

6. Gazali, duyuların yanıltıcı olduğundan, aklın da sınırlı bir yapısı olduğundan dolayı, bu iki yetinin doğru bilgiye ulaştırmada yetersiz kaldığını savunur. Bu nedenle bunların verdiği bilgiden şüphe eder. Bu şüphe krizinden ise Tanrı'nın içimize attığı bir nur, bir ışık sayesinde kurtulduğunu savunur. Çünkü bu ışık sayesinde kalp gözü (sezgi) açılır ve insan değişmez doğrulara ulaşır.

YANIT B

7. Farabi'ye göre, ahlaksal eylemin amacı mutluluktur. Mutluluk ise aklımızı kullanıp iyi olanı tercih etmekle gerçekleşir. O'na göre her insan, hem iyilik hem de kötülük yapmaya doğuştan yatkındır. Ancak toplum içinde yaşayan insan iyiyi seçmek durumundadır. Yani Farabi'de ahlaklılık bir seçim yapmaya dayalıdır. Bu nedenle insan düşüncesine, bilgisine ve iradesine dayanarak iyi olanı seçmelidir. Dolayısıyla iyi eylemlere ve mutluluğa aklın bilgiye dayalı seçim yapmasıyla ulaşır.

YANIT B

8. Farabi'ye göre insanlar birtakım ihtiyaçlarını karşılamak için birarada yaşamak durumundadır. Bu durum insanlarda doğal olarak vardır. Bu da toplumun oluşmasına zemin hazırlar. İnsan ancak toplum içinde mükemmelliğe, yetkinliğe ulaşır. Mükemmellik ve yetkinlik ancak uygar bir hayatın içinde yaşamakla olur. Fakat uygar bir hayat içinde insan erdemli olmayı toplumdaki öğrenir. Yani insan doğası gereği erdemli değildir.

YANIT D

9. Mevlana'nın felsefesinde merkezde birey vardır. O'na göre Tanrı ses ve söz olarak insanda belirmiştir. İnsan kendisindeki Tanrı sırrına aşk ile erişir ve bilgi sahibi olur. İnsan hem seven hem sevilendir. Tanrı O'nu diğer canlılardan üstün tutar. Çünkü insanı yaratırken Tanrı, ona kendi ruhundan üflemiştir. Ve insan Tanrı'dan bir eser taşır. Bu nedenle yaratılmışlar arasında en üstün olan insandır.

YANIT A

YAZILI OLUYORUM

1. Ortaçağ Felsefesi'nin oluşmasında Antikçağ Yunan düşünürlerinin katkılarını kısaca belirtiniz.
2. Ortaçağ Felsefesi kaç döneme ayrılır? Yazınız
3. İslam düşüncesinde çeviri faaliyetlerinin önemini belirtiniz.
4. Augustinus'un Tanrı'ya bakış açısını kısaca belirtiniz.

5. Gazali'nin bilgi edinmede duyulara ve akla neden güvenmediğini açıklayınız.
6. Farabi'nin ahlak hakkındaki görüşünü kısaca açıklayınız.
7. İbn-i Rüşd'ün Batı Hristiyan dünyasına nasıl bir katkıda bulunduğunu yazınız.
8. İbn-i Sina'nın hangi alanlarda kültürel birikime katkılar yaptığını yazınız.

1. Hristiyanlığın dogmalarını akılla işlemeye, felsefe ile temellendirmeye çalışan Skolastik düşünüş, "Din ile felsefe birleşebilir, bunlar birbirine aykırı değildir, bu nedenle birbiri içinde eritilebilirler. Başka bir deyişle, Tanrı'nın yasası ile aklın yasası denkleştirilebilir." görüşüne dayanır. Ancak Skolastik felsefe bu idealini hiçbir zaman tam olarak denkleştirememiştir. Bu durum Skolastik felsefenin kendi içinde çözümlenip dağılmasına neden olurken Rönesans'ın doğmasını olanaklı hale getirmiştir.

Parçaya dayanarak Skolastik felsefeye ilişkin aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Din ile felsefeyi uzlaştırmaya çalıştığı
- B) Var olan bilgilerden hareketle özgün görüşler ürettiği
- C) Hristiyan dogmalarının yanlışlığını gösterdiği
- D) Dinsel dogmalara körü körüne bağlandığı
- E) Toplumsal düzene yön vermeye çalıştığı

2. Ortaçağ'ın "karanlık çağ" olarak nitelendirilmesinin nedenlerinden biri, felsefenin doğası olan özgür düşünce zemininden ayrılıp dine köle olmasıdır. Bu dönemde felsefe, dinin dogmalarını temellendirmeye kendini adanmıştır. Farklı düşünenlerin, düşünmek isteyenlerin yaşama, varolma şansları hiçbir zaman yoktur. Çünkü tek gerçek vardır: İncil'in gerçekleri.

Parçada "Ortaçağ Felsefesi" ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisine değinilmemiştir?

- A) Hristiyan inancını benimsemesine
- B) Sorgulayıcı bir tavrı kabul etmemesine
- C) Özgür düşünceden uzak durmasına
- D) Düşünceye tek düzelik getirmesine
- E) Varolan dogmaların yenilenmesi çabası taşımasına

3. İslam felsefesinde Kur'an'ın akıl yoluyla açıklanabileceğini söyleyen akıma "Mutezile", aklın varlığın ne olduğunu açıklamada yetersiz olduğunu söyleyip imana önem verilmesi gerektiğini söyleyen akıma "Eşariye" denir. Bu iki akım arasında çetin çatışmalar yaşanmıştır.

Sözü edilen iki akımın üzerinde anlaşamadıkları nokta aşağıdakilerden hangisidir?

- A) İnsan eylemlerinin doğası
- B) Varlığı meydana getiren ilk ilkenin ne olduğu
- C) Düzen içinde yaşamanın yöntemleri
- D) Varlığı açıklayacak kaynak
- E) Ahlaksal eylemin amacı

4. Aquinalı Thomas, felsefeyle teoloji arasındaki ilişkide önceliği teolojiye verir. Teoloji ve felsefe birbirine zıt disiplinler değildir, ancak felsefenin tartıştığı her konu insanın dini amacına uygun düşmez. Teoloji, insanın kurtuluşu için bilme ihtiyacı duyduğu konuları ele alır ve o, vahyin doğrularına dayanır. Bu doğrular akla aykırı olmasalar bile, aklın gücünü aşarlar. Aquinalı Thomas'a göre felsefi bilgi, insana en yüksek ışığı benimseyip anlaması için yalnızca gerekli ön koşulları sağlar. Bundan sonra onu asıl vahyin doğruları aydınlatır.

Buna göre Aquinalı Thomas'ın aşağıdakilerden hangisini benimsediği söylenebilir?

- A) Vahyin doğrularının aklın üstünde olduğunu
- B) İnançın yolunun ancak felsefe ile aydınlatılabileceğini
- C) Teoloji konularının çözümlenmesinin zor olduğunu
- D) Tanrıbilim hakikatlerinin eleştiriyeye açık olduğunu
- E) Felsefe ve din arasında kalırsak felsefenin tercih edilmesini